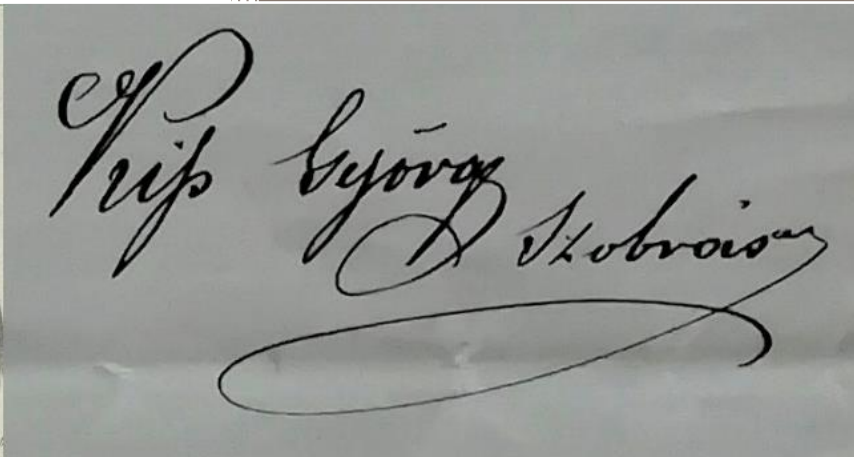

Az első köztéri szobor alkotója Kiss György jelentősége Pécssett

A tanulmány a GINOP

1.3.4 17 2019 00009

azonosító számú „Pécs Villány turisztikai térség fejlesztése és pozicionálása” projekt keretében készült.

Az első köztéri szobor alkotója Kiss György jelentősége Pécssett

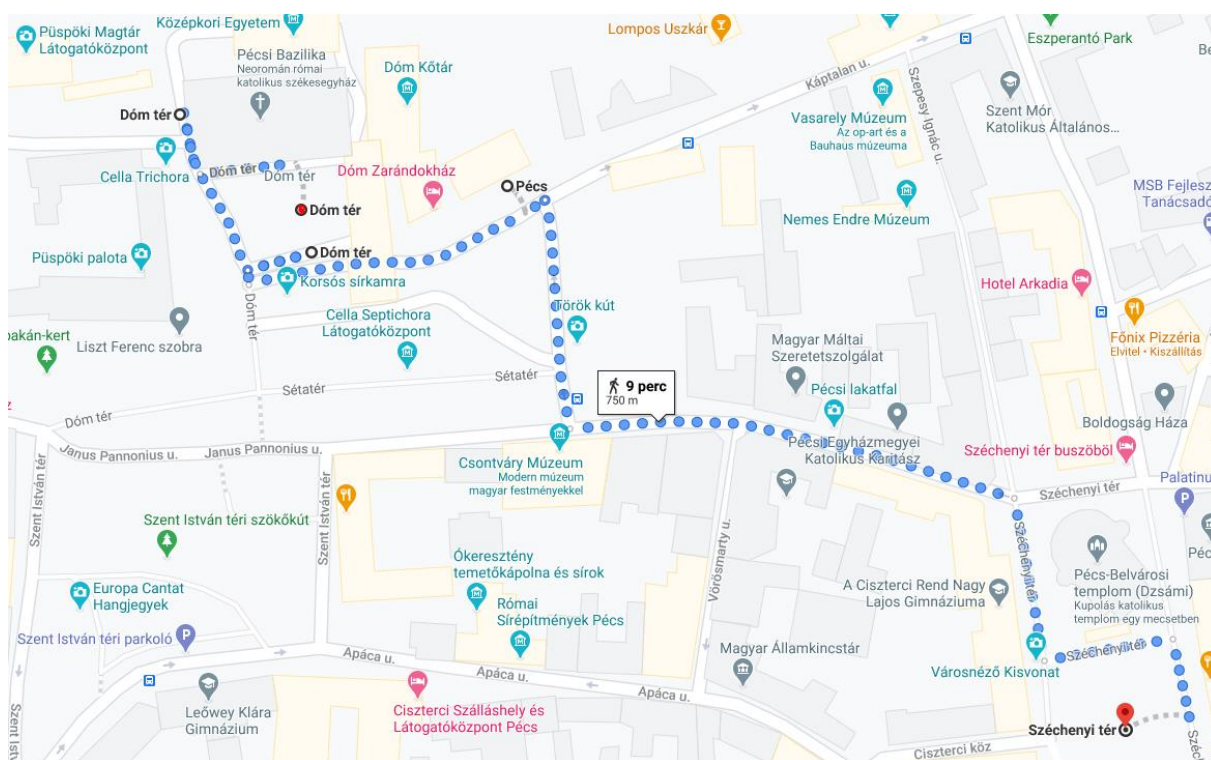
TEMATIKUS SÉTA

Távolság: 1 km

Szintkülönbség: Toronykilátó – 133 lépcső

Időtartam: 1 óra 30 perc

Útvonal: Dóm tér; Gosztonyi tér; Székesegyház belső tér – atemplom és toronykilátó; Dóm tér - Szepesy szobor; Káptalan utca; Széchenyi tér

Találkozási pont: Dóm tér

A köztéri szobrok története sokkal izgalmasabb, mint gondolnánk. Ritkán gondolunk bele, hogy mik azok a fém- vagy kőből készült tárgyak, amelyek körülvesznek bennünket. Azon túl, hogy fényesre simogatjuk a kiálló részeket, szelfit készítünk a padon ülő hírességgel, sokszor ezután sem tudjuk, kit ábrázol, milyen stílusú, anyagú és főleg, hogy mi a története, ki az alkotója az adott műnek. Ennek a sétának a tematikája Magyarország első köztéri szobrásza, s Pécs emblemikus szobrainak alkotója: Kiss György, szobrászművész.

Székesegyház déli oldala

Kezdjük is rögtön a Székesegyház külső szobraival, s az épületet oly meghatározóan jellemző 12 apostollal.

Dulánszky Nándor megyéspüspök 1877-ben felkérte Friedrich von Schmidt osztrák építész, hogy a millenniumra készülve tervezze át a templomot úgy, hogy annak statikai problémái megoldódjanak és mind tömegében, alaprajzában, mind részleteiben az Árpád-kori székesegyházra hasonlítson. Ennek érdekében a templomot minden nem román ízlésű elemétől megszabadították. Az építkezés 1882-ben kezdődött meg a berendezés, oltárok, szobrok elbontásával és a templomból való eltávolításával. Az épület teljesen megújult, de – a közvélekedéssel ellentétben – ez nem az épület egészének lebontását és újraépítését jelentette. Az új templomot a millennium előtt 5 évvel, 1891. június 22-én adták át és szentelték fel. A székesegyház épülete ekkor visszanyerte eredeti, román jellegét és megkapta mai alakját.

A Székesegyház déli oldalán rögtön a szemünkbe tűnik a 12 apostol szobra, melyet először 1885. szeptember 21-én helyeztek fel a templom déli oldalának árkádjaira. A 12 apostol kőmását a székesegyházi építési bizottság elnöke, Troll Ferenc felkérésére Kiss György szobrászművész készítette el egy 1884. szeptember 10-én aláírt, 16 pontos szerződés alapján.

A megállapodás tartalmazta az elkészítendő szobrok minden megkívánt paraméterét: a Pécsi Egyházmegye sóskúti kőből 2,5 méter magasságú szoboralakokat rendelt, amelyek stílusukban illeszkednek átalakítás alatt levő dóm főbb stílusjegyeihez. A véleményezéshez Kiss Györgynek előzetesen 1/3-ad nagyságú gipszszobor-terveket kellett bemutatnia az építés vezetőinek, Friedrich von Schmidt bécsi császári és királyi főépítész mellett helyettesének, Kirstein Ágoston építésznek is. A végső átadás időpontját 1886. március 1-ben határozták meg.

Az apostolszobrok sorrendje a Püspöki Palotától indulva a következő: Fülöp (kettős kereszt), ifjabb Jakab (könyv és kalló), Júdás Tádé (balta), Simon (fűrész), Jakab (vándorbot), Péter (kulcsok), Pál (kard), János (kehely), Bertalan (kés), Tamás (láncza), András (ferde kereszt), Máté (lábánál pénzerszényből kihulló pénzek). Az idő a szobrok arcát, sajnos, nagyon megviselte, ezért 1941-ben kicserélésre kerültek. Az eredeti szobrokról ma már csak korabeli gipszmásolatokról készült fotók, valamint már a kész művek Székesegyházon való elhelyezése utáni fényképfelvételek állnak rendelkezésre. Jelenleg Antal Károly apostolszobrai láthatóak a Székesegyház tetején.

Néhány szó a szobrászról:

Kiss György (Szászvár, 1852. augusztus 17. – Budapest, 1919. április 29.) magyar szobrászművész. A magyar épület- és köztéri szobrászat egyik jeles képviselője.

Kiss György pásztorfiú volt, amikor Troll Ferenc kanonok felfedezte, és 1869-ben Grazba küldte egy faragóműhelybe. 1874-ben került a müncheni akadémiára, ahol *Irgalmas samaritánus* című szoborcsoportjával keltett figyelmet. E szoborcsoportot ma a Magyar Nemzeti Galériában őrzik.

Szegény családból származott, s amikor János bátyja bevonult huszárnak, hogy letöltse katonai szolgálatát, a 12 éves Gyurinak kellett helyette a gazdaságban dolgozni. Elsősorban a teheneket kellett őriznie. Emiatt többször hiányzott is az iskolából, de Ladányi József „oskolamestör” elnéző volt vele szemben, mivel a fiú értelmes, emellett szerény és csendes volt, s az akkori szokások és a szülők szegénysége is belátásra bírta Ladányit. Amikor kimaradt az iskolából, szülei gazdaságában dolgozott. Társaival nemigen játszadozott, inkább faragással töltötte el kint az idejét, s egyes faragásaival már ekkor feltűnt a faluban. Faragás közben sokszor annyira elmerült a munkába, hogy az állatok kárba mentek. Főleg vallásos tárgyú szobrocskákat: feszületeket, szenteket, angyalokat faragott.

1868-ban Dulánszky püspök bérmakörútjára a kis Gyuri is izgalommal készült. A házuk falát az általa készített faragott feszületekkel díszítette, míg az ablakokba egyéb faragványait rakta ki. A püspöki hintóból Troll Ferenc oldalkanonok felfigyelt Kissék házára, valamint arra a díszes kapura, amit a gyermek faragott. Amikor meglátta a fiú készítményeit, magához kérette, ahol elbeszélgetett vele. A családi hagyomány szerint otthonukban is meglátogatta a kanonok a Kiss családot Gyuri nem mindennapi tehetsége miatt, s vállalta a gyermek taníttatását. Mindezt azért fontos megemlíteni, mert közismert tény, hogy Kiss György elsősorban egyházi szobrász volt, melyről

nagyszámú vallásos tárgyú műve, templomi munkája tanúskodik. E vallásos szemlélet a családi és Schmidt plébános nevelésére vezethető vissza.

Kiss György 1869 márciusában Troll kanonok pártfogásával Grazba került, Keltz Ferenc képfaragóhoz, aki az ügyes tanítványt hamarosan megbízta komolyabb munkákkal. Grazi tartózkodása alatt nemcsak szakmailag fejlődött sokat, de elsajátította a német nyelvet is, melynek igen nagy hasznát vette további tanulmányi útjain. A müncheni akadémián is tanult egy évig, ahol az Irgalmas szamaritánus szoborcsoportozatával az akadémia első díját nyerte el, s melynek ösztöndíja lehetőséget juttatott a fiatal és tehetséges ifjúnak, hogy tanulmányait tovább folytathassa. Az akkori művészeti körök igen nagy jövőt jósoltak Kissnek. Az Irgalmas szamaritánus gipszmásolatát 1880-ban a magyar kormány is megszerezte, s ma a Szépművészeti Múzeumban látható.

Később hazatérve számos akadémikus stílusú szobrokat készített, egyházi és állami megrendeléseket kapott. Tehetségét a századforduló legünnepeltebb szobrása, Zala György is elismerte, akivel baráti és "munkatársi" kapcsolatba is került. Több mint 40 évig élt Budapesten. Ezalatt számos, még ma is látható köztéri szobrot alkotott, s az első köztéri szobor is Kiss György nevéhez fűződik. Nevéhez kötődik például a Hősök terén lévő Millenniumi Emlékmű Károly Róbert királyról készült alkotása. Az Országház Építési Bizottságának megbízásából mintázta meg a Parlament számos kül- és beltéri szobrát: a Tőzsde és kereskedelmet ábrázoló hármasszoborcsoport, a díszlépcsőn álló 4, egyenként 3 méter magas apród alakját, melyek a magyar koronát és a koronázási jelvényeket tartják, Péterről és Aba Sámuelről készült alkotását, valamint a Hit és a Jótékonyosság című allegorikus szobrokat. A Képviselőház társalgótermének több mesterségszobra is neki köszönhető. A Parlament külső szobrai közül a Zrínyi Miklósról, III. Ferdinándról, Jurisics Miklósról és Erdődy Tamásról megmintázott alkotásai is jelentősek. Sajnos ezek a művek mára már jelentősen megrongálódtak, így csak a róluk készült hű szobormásolatok díszítik a Parlamentet. Sokszínű tehetségét igazolják irodalmi és történelmi témájú művei is, melyek közül kiemelkedik Vörösmarty Mihály, Kossuth Lajos, Zrínyi Miklós, Szondy György című alkotása, továbbá Berzsenyi Dániel, Arany János és Kisfaludy Károly mellszobra, melyet a Magyar Tudományos Akadémia felkérésére készített el. Az alkotások ma is láthatók az Akadémia nagyterme előtt.

Fővárosi szobrain kívül jelentős műveket alkotott Pécsen is.

Visszatérve a déli homlokzat szobraira:

Kiss György alkotása a Székesegyház déli kapuja feletti 2,30 x 1,15 méter méretű szép szoborcsoportozat: **A magyar szentek hódolata Szűz Mária előtt.**

Középen magashátú román karosszéken trónol Mária, ölében a kisdéd Jézussal. A trón két oldalán térdelnek: jobb felől első szent királyunk fia, Imre, mögötte Szent Gellért püspök és Szent Erzsébet. Balja felől pedig Erdély védőszentje, László, IV. Béla királyunk szentéletű leánya, Margit és Szent Adalbert püspök. E domborművön Kiss György nem akart a XII. század román stílusában dolgozni, hanem mind az arányokat, mind az alakok elhelyezését, tartását, a korhoz hű ruházatot és fegyverzetet, az arcok típusát és kifejezését, s a kivitel tekintve a korszak mű- és történelmi érzékű művésze valló reliefet alkotott. Áhítat, bensőség, nyugalom, ünnepélyesség olvasható le az egyes alakokról. Észre sem vesszük, hogy csupán a trón és a díszítés román stílusú. Az arcok, a mozdulatok nem merevek, a hódolatos megilletődöttség mellett ott ül az arcokon és mozdulatokon a határozott kérés: Boldogasszony, Anyánk... Magyarországról, Édes hazánkról, ne feledkezzél el szegény magyarokról!

Jobbról a szekercéjére támaszkodó, sodronyíngot és vaspáncélt viselő, izmos testű, koronás Szent László Szűz Máriára szegzett bizakodó tekintete, Szent Margit rózsafüzérébe kapaszkodó keze, s Szent Adalbert könyörgésre fonódó ujjai fejezik ki ezt a kérést. A másik oldalon Szent Imre imádkozó keze, Szent Gellért püspök serkentő kézmozdulata, Szent Erzsébetnek a jócselekedetek rózsáit szétiszorítani kész keze érzékeltetik ezt a bensőséges kérést. Amíg a csodaszép arcú, jóságos, finom Mária önmagába mélyedve tűnődik a kérés teljesítésének módján, addig a kis Jézus

könnyedséggel ül anyja ölén, de mégis biztosan tartja az ország almáját, és meleg üdvözlésre kitáruló jobbjára jelzi: a kérés végül mégis csak teljesedni fog.

Gosztonyi tér - Székesegyház nyugati oldala

Nyugati homlokzat: Szt. Péter, Szt. István és Szt. Mór, Pécs második püspökének négyszögű medalionból előre hajló mellék-képén kívül a homlokfal két sarkán két angyal és két más dombormű. Balról a véres üldözésekből diadallal kiemelkedő egyház jelképe, a phönix, jobbról pedig a fiait vérével tápláló Pelikán madár, Jézus jelképe. Fölöttük az egyház erejének és hatalmának szimbóluma: két oroszlán örökösök. Valamennyi Kiss György szobrász műve. Ő formázta meg a Székesegyház külső homlokzatán a templomból menekülő szörnyek: tinó, róka, varangy, rinocérosz, víziló, farkas és a torz emberi arc szobrokat is.

Székesegyház belső tér:

Altemplom: A nyugati fal közepén a barokk átépítéskor ajtó vezetett fel a szentélybe, a 19. századi rekonstrukció során ezt megszüntették. Később ide helyezték Dulánszky Nándor püspök (1896) sírját, melynek mellszobra Kiss György alkotása. Figyelemreméltó a Dulánszky püspök sírfeliratát tartalmazó amerikai onyx-kő és az aranytól ragyogó keret. Itt közelről is láthatjuk, milyen alaposan és gyönyörűen vannak kidolgozva a templom faragott díszítményei.

Dulánszky Nándor az egyházmegye 75. kormányzója volt. Püspöksége idején zajlott a székesegyház nagyszabású átépítése, amelyen híres művészeink: Székely Bertalan, Lotz Károly, Zala György is dolgoztak. A főpásztor 1891-ben az uralkodó I. Ferenc József és a püspöki kar tagjainak jelenlétében szentelte fel azt. Ugyancsak az ő nevéhez fűződik a híres székesegyházi énekiskola megalapítása, az egyházmegyei oktatásirányítási szervezet létrehozása, és az Egyházmegyei Főtanfelügyelőség megalapítása. Az általa átépített székesegyház altemplomában helyezték örök nyugalomra.

Toronykilátó:

A 133 lépcső megmászása után páratlan panoráma tárul elénk. A város megannyi részét beláthatjuk, többek között a Havi-hegyet is, ahol a kápolna előtti feszület szintén Kiss György alkotása. Három példány készült egyidőben a feszületből, az egyiket szülőfalujában, a másikat Máriagyűdön, a harmadikat Pécsen a havihegyi kápolna előtt, déli irányba fordítva állították fel. A halálán diadalmaskodó Krisztus szinte súlytalanul lebeg a keresztfán, mintha nem is a keresztre feszítést, hanem a mennybemenetelt örökítette volna meg a művész.

Kiss György alkotása a pécsi Nemzeti Színház főkopolóján lévő géniusz szobor, melyet az ügyes szeműek szintén felfedezhetnek a kilátóból.

Dóm tér: Szepesy Ignác szobra

A pécsi Székesegyház előtt áll az egykori pécsi püspök, Szepesy Ignác szobra (1828-1838.), amely Pécs köztéri szobrai közül talán az egyik legimpozánsabb alkotás. Szepesy alakjának megörökítésért a pécsi polgárok tettek lépéseket 1872-ben majd a Kiss György szobrászművész által elkészített szobrot 1893-ban fel is avatták. Elindítója Gründler Endre pécsi ácsmester és felesége 1872-ben 300 forintot hagyott Szepesy szobor felállítására. 1885-ben a városi közgyűlés határozatot hozott nyilvános gyűjtés, közadakozás megindítására, valamint kijelölték a szobor

helyét is, az egykori pécsi belső vár felvonóhidás, tornyos kapuja helyén, amit 1819-ben bontottak le. Az itt elhelyezkedő vizesárkot Szepesy szüntette meg és a mai sétátér helyén lévő területet, a püspökkerttől délre és keletre fekvő területeket a városnak ajándékozta.

Báró Szepesy Ignác, a 71. pécsi püspök, 1828-ban került az egyházmegye élére. Püspöksége elején személyesen vizitálta az egyházmegyét, megtanult horvátul is, hogy anyanyelvükön tudjon híveihez szólni. Lelkesen támogatta a magyar nyelv ügyét. Papjaival újrafordította a Szentírást, bevezette a magyar nyelvű anyakönyvvezetést és ő szólalt fel először magyar nyelven az országgyűlés felsőházában. Támogatta az oktatás ügyét is. Több falusi iskolát létesített saját költségén, a volt pálos kolostor épületében pedig bölcséleti és jogi fakultást alapított, ez lett a híres pécsi Jogliceum. Új épületet emeltetett a Klimó könyvtárnak, s püspöki nyomdát is alapított. Tagja volt az Akadémiának és jelentős irodalmi tevékenységet folytatott.

A magas gránit talapzaton álló Szepesy alakja éppen a szószerzőnek lépcsőjéről lép a hívei felé, s közben a kezében lévő Bibliát a mellkasára szorítja. Ruházata vállgalléros és hasított kettős ujjú, elől végig gombolt főpapi ruha, felgombolt hosszú selyem appendiculummal. A vállgallér alatti szalagon Szent István rendjel és hosszú aranyláncon püspöki kereszt függ. Alakja nyúlánk, arca hosszúkás, a püspök alakja és arcvonásai rendkívül élethűen lettek ábrázolva. A lépő mozdulat lendületet ad a főpap alakjának, minden oldalról kedvező látványt nyújt: a céltudatos, nagy tetteket megvalósító főpap karakteres megjelenítése. A kor szokásától eltérően Kiss György nem akart mindent a főalakkal megoldani, s nem alkalmazott szokványos attribútumokat. A legfőbb a cselekvésre való utalást, a hittudományi főiskola megalapítását, külön domborműveken ábrázolja. A talapzaton láthatunk két domborművet is, melyek a pécsi püspök életművének jelentős tetteről, a főiskola megalapításáról emlékeznek meg. A jobboldali dombormű témája: a tervező bemutatja a püspöknek az épület alaprajzát. A középső figura a fiatal építőmester, kezében tartja, és püspök felé nyújtja a tervrajzot. Tőle balra a tervező építész áll, jobboldalt egy kissé előrehajló, kíváncsian szemlélődő kanonok. A háttérben kirajzolódnak a Pollack-féle székesegyház tornyai. A baloldali dombormű: Pécs város küldöttsége köszönőiratot nyújt át az alapítónak. A püspök mögött álló kanonokban Troll Ferencet, Kiss György felfedezőjét és támogatóját lehet felfedezni. Egyébként a püspököt leszámítva a többi szereplő arcúja ideakép, hitelesen egyik sem azonosítható.

Káptalan utca – Püspöki KincsTár

A Káptalan utca 6 szám alatt található a Püspöki KincsTár épülete. Az egykori kanonoki palota 1841-ben épült, Windisch Ferenc tervei alapján, klasszicista stílusban, majd 1899-ben Kirstein Ágoston tervei szerint koraeklektikus stílusban felújították, így nyerte el mai formáját. Ekkor kerültek ide a kapu melletti Szent Péter és Szent Pál szobrok, Kiss György szobrász alkotásai.

Széchenyi tér - Szentháromság szobor

Pécs valamikori Főterén, a mai Széchenyi téren áll a Szentháromság szobor, melynek első változatát 1714-ben állították fel az országszerte és Pécsen is pusztító pestisjárvány áldozatainak emlékére; valamint hálaként, hogy a város megszabadult a pestistől. A pécsi Szentháromság szobrot az idők folyamán két alkalommal is újabbra cserélték. A legelső barokk stílusú emlékmű 1714-ben készül, Anrath Henrik pécsi szobrászművész alkotása. 1739 és 1740 között újabb járvány ütötte fel a fejét és szedett sok áldozatot Pécsen, amely után eldöntötték, hogy egy a korábbinál gazdagabb díszítettséggel megalkotott emlékművet szeretnének, bízva abban, hogy a szobor szentjei őrzik és védik a várost a bajtól és a járványoktól. Így 1750 tájékán emelték a szintén pécsi szobrászművész Berchardt András alkotását. Ez a Szentháromság szobor 150 évig állt és óvta a várost, de az idő múlása sajnos a szoborban súlyos károkat okozott. Így 1908-ban eljött az ideje annak, hogy egy még újabb Szentháromság szobra készüljön a városnak. Ez a szobor Kiss György

szobrászművész alkotása, az építészeti tervet Lang Adolf készítette. 1900-ban kéri fel Kiss Györgyöt, s a kikötés csupán annyi volt, hogy Mária alakja I. osztályú carrarai márványból készüljön. 1908-ra állt össze a teljes pénzügyi fedezet a megvalósításhoz, s Kiss Györgynek juttatandó összeg kifizetését éveken keresztül nem siették el, hogy a pénz kamatozzék. 1908. július 7-én a szoborbizottság a szobrásmunkákat igen sikerültnek találta, s a munkát átvették azzal a fenntartással, hogy a Szentlélek-galambot nem tartották a szobor egészéhez méltónak, annak kicserélését kérték, melyet aztán Kiss György a határozatnak megfelelően teljesített is.

Az égbe magasodó Szentháromság szobor legtetetjén, az obeliszks csúcán, egy fényár közepén aranyba foglalt széttárt szárnyú Szentlélek-galamb látható. Alatta az obeliszken angyalok szárnyalnak a felhők között, és az obeliszks tövében az Atya és a Fiú alakjai ülnek. Az Atya és a Fiú alakjai alatt egy szépen díszített ívelt párkányon áll a három „pestisszent”: Szent Rókus, Szent Rozália és Szent Sebestyén finoman megmunkált szobra. A szobor talapzata hatoldalú, amelynek három oldalát domborművel díszítették. A korábbi barokkos lendületű szobrok Kiss György adaptációjában lecsendesültek, csak Mária emlékeztet némiképp a barokk előképére, bár alakja kisméretű. A szobrot a könnyen piszkolódó mészke anyagából kifolyólag, 1970 és 1990 tájékán is restaurálni kellett. Ma a pécsi Szentháromság szobor eredeti pompájában látható, amely körül, amikor csak lehet, mindig csodálatosan kialakított virágágyások illatoznak.

Kiss György szobrászművészt bemutató sétánkat itt befejezzük, - a művész szerénységének ékes bizonyítékával - egy méltatás utáni viszontválaszával: „*Nem tudom sikerült-e olyat alkotnom, hogy tovább éljek az emberek emlékezetében. Egyszer mindenkit elfelednek.*”

Alkotásai önmagukért beszélnek és nap, mint nap emlékeztetnek neves megalkotójukra, ezzel a sétával is bizonyítva, hogy nem lehet megfélekezni róla.

Tvůrce první sochy ve veřejném prostoru Význam Györgye Kisse v Pécsi TEMATICKÁ PROCHÁZKA

Délka: 1 km

Výškový rozdíl: Vyhlídková věž - 133 schodů

Doba trvání: 1 hodina 30 minut

Trasa: Náměstí Dóm tér; náměstí Gosztonyi tér; Katedrála - interiér - hrobka; Vyhlídková věž; náměstí Dóm tér - spodní část - socha Ignáce Szepesyho; ulice Káptalan; náměstí Széchenyi tér.

Místo srazu: Náměstí Dóm tér

Historie soch ve veřejném prostoru je mnohem zajímavější, než bychom si mysleli. Málodky se zamyslíme nad tím, co jsou ty předměty z kovu nebo kamene, které nás obklopují. Hladíme jejich vyčnívající části, aby nám přinesli štěstí, děláme si selfie se slavnými osobnostmi na lavičce, ale často ani potom nevíme, koho socha zobrazuje, v jakém je slohu, z jakého materiálu a především, jaký příběh se za ní ukrývá a kdo je tvůrcem daného díla. Tématem této procházky je tvůrce prvních soch ve veřejném prostoru v Maďarsku, emblematických soch Péčse: Sochař Kiss György.

Katedrála - jižní strana

Začneme vnějšími sochami katedrály, sochami 12 apoštolů, pro budovu tak typickými.

Biskup župy Nándor Dulánsky v roce 1877 požádal rakouského architekta Friedricha von Schmidta, aby k výročí milénia přeprojektoval kostel tak, aby se vyřešily jeho statické problémy a aby se svým půdorysem a detaily podobal katedrále v době Uherského království. Proto kostel zbavili všech prvků připomínající románský sloh. Výstavba se začala v roce 1882 odstraněním zařízení - oltářů a soch z kostela. Budova byla úplně obnovena, ale - na rozdíl od obecného mínění - neznamenalo to zbourání a znovupostavení celé budovy. Nový kostel byl předán a vysvěcen pět let před milénium, 22. června 1891. Katedrála tehdy získala svůj původní charakter v románském slohu a svoji dnešní podobu.

Na jižní straně katedrály si všimneme sochy 12 apoštolů, které byly na arkádách jižní strany kostela poprvé umístěny 21. září 1885. Kamenné sochy 12 apoštolů na požádání předsedu stavební komise katedrály Ference Trolla zhotovil sochař György Kiss, na základě 16 bodové smlouvy, podepsané 10. září 1884.

Dohoda obsahovala všechny požadované parametry objednaných soch: diecéze Pécs si objednala sochy z kamene z obce Sósokút, vysoké 2,5 metra, které svým stylem ladí s hlavními stylovými znaky přestavované katedrály. György Kiss musel vedoucím stavby předložit k posouzení sádrové návrhy soch velikosti 1/3 objednaného rozměru, vedle vídeňského císařského a královského hlavního architekta Friedricha von Schmidta také architektovi Ágoston Kirsteinovi. Termín odevzdání stanovili na 1. března 1886.

Pořadí apoštolů směrem od Biskupského paláce je následující: Filip (dvojitý kříž), Jakub mladší (kniha a valchářská tyč), Juda Tadeáš (sekyra), Šimon (pila), Jakub (poutnická hůl), Petr (klíče), Pavel (meč), Jan (kalich), Bartoloměj (nůž), Tomáš (kopí), Ondřej (šikmý kříž), Matouš (peníze padající z měšce u nohou). Čas, bohužel, velmi poznačil tváře soch, proto byly v roce 1941 vyměněny. O původních sochách jsou dnes už k dispozici pouze dobové fotografie sádrových duplikátů a fotografie o umístění soch na katedrále. Dnes jsou na katedrále umístěny sochy Károlya Antale.

Několik slov o sochaři:

György Kiss (Szászvár, 17. srpna 1852 – Budapešť, 29. dubna 1919.) maďarský sochař. Významný představitel sochařů, tvořících sochy do budov a veřejných prostor.

György Kiss byl pastýřem, když ho kanovník Ferenc Troll objevil a v roce 1869 poslal do řezbářské dílny v Grazu. V roce 1874 začal studovat na akademii v Mnichově, kde vzbudil pozornost sousoším *Milosrdný Samaritán*. Sousoší je dnes vystaveno v Maďarské národní galerii.

Pocházel z chudé rodiny a když šel jeho starší bratr János za husara, aby odsloužil vojenskou službu, 12letý Gyuri musel namísto něho pracovat na statku. Nejčastěji pásal krávy. Kvůli tomu často nešel do školy, ale učitel József Ladányi byl k němu shovívavý, protože chlapec byl chytrý, ale skromný a tichý, a tehdejší zvyky a chudoba rodičů byly dalším důvodem k jeho shovívavosti. Po skončení školy pracoval na statku svých rodičů. Málokdy si hrál s ostatními dětmi, raději trávil čas vyřezáváním dřeva a ve vesnici si už tehdy všimli jeho zručné řezbářské práce. Někdy se tak zahloubal do vyřezávání, že na zvířata zapomněl. Vyřezával hlavně sošky s náboženskou tematikou: krucifixy, svaté, anděle.

Na bířmovací okružnou cestu biskupa Dulánskyho v roce 1868 se malý Gyuri horlivě připravoval. Stěny jejich domu ozdobil svými krucifixy, do oken vyložil jiné svoje dřevořezby. Z biskupského kočáru si kanovník Ferenc Troll všiml dům Kissů a jejich zdobenou bránu, kterou vyřezával chlapec. Když uviděl chlapcovi dřevořezby, dal si ho zavolat a promluvil si s ním. Podle rodinné tradice kanovník kvůli nevšednímu talentu Gyuriho navštívil rodinu Kissů i v jejich domě a zavázal se dítě učit. Je důležité zmínit tuto skutečnost, protože je dobře známé, že György Kiss byl především církevní sochař, o čemž svědčí jeho početná díla s náboženskou tematikou, tvorba pro kostely. Tento náboženský přístup k životu má svůj původ ve výchově faráře Schmidta.

György Kiss v březnu 1869 díky svému patronovi kanovníkovi Trollovi odjel do Grazu, k řezbáři Ferenci Keltzovi, který svého šikovného učně brzy pověřil většími úkoly. Během svého pobytu v Grazu se mnoho naučil nejen po odborné stránce, ale osvojil si také německý jazyk, což bylo velmi užitečné při jeho dalších studijních cestách. Rok se učil na akademii v Mnichově, kde sousoším Milosrdný samaritán získal první cenu akademie a stipendium, které talentovanému chlapci umožnilo další studium. Umělecké kruhy té doby předpovídali Kissovi velkou budoucnost. Sádrouvou kopii Milosrdného samaritána v roce 1880 získala i maďarská vláda a dnes je sousoší vystaveno v Muzeu výtvarných umění (Szépművészeti Múzeum).

Později, po návratu domů vytvořil početné sochy v akademickém stylu, dostával církevní i státní objednávky. Jeho talent uznával i nejoslavovanější sochař na přelomu století, György Zala, se kterým ho spájal přátelský i „kolegiální“ vztah. Víc než 40 let žil v Budapešti. Během této doby vytvořil mnoho soch, které i dnes zdobí veřejné prostory a první socha ve veřejném prostoru se rovněž váže ke jménu Györgye Kisse. Vytvořil například Pamětník milénia o králi Karlovi I. Robertovi na náměstí Hősök tere. Z pověření Stavebního výboru Parlamentu vytvořil početné sochy v exteriéru a interiéru Parlamentu: sousoší zobrazující Burzu a Obchod, 4 sochy panošů na slavnostním schodišti, každá vysoká 3 metry, držící uherskou korunu a korunovační klenoty, sochy Petra a Sámuela Aba, jakož i alegorické sochy Víra a Dobročinnost. Dále je autorem několika soch řemesel v salonu Parlamentu. Z vnějších soch Parlamentu je jeho významným dílem socha Miklóse Zrínyiho, Ferdinanda III., Miklóse Jurisicse a Tamása Erdődyho. Tato díla jsou už značně poškozená a tak Parlament zdobí pouze jejich kopie. Mnohostranný talent Györgye Kisse dokazují i díla s literární a historickou tematikou, nejvýznamnější z nich jsou díla s názvem Mihály Vörösmarty, Lajos Kossuth, Miklós Zrínyi, György Szondy, dále busty Dániela Berzsenyiho, Jánose Aranya a Károlye Kisfaludyho, které vytvořil na žádost Maďarské akademie věd. Díla jsou dnes vystavena před velkým sálem Akademie.

Kromě soch v hlavním městě vytvořil významná díla i v Pécsi.

Vraťme se k sochám na jižní fasádě:

Krásná série sousoší s rozměry 2,30 x 1,15 metrů nad jižní bránou katedrály, je dílem Györgye Kisse: **Uherský svatí vzdávají hold Svaté Marii.**

Uprostřed, v křesle s vysokým opěradlem, trůní Marie s Ježíšem na klíně. Po stranách trůnu: na pravé straně syn svatého krále Imre, za ním biskup Svatý Gellért a Svatá Alžběta. Na levé straně ochránce Sedmihradska Ladislav I. Svatý, Margit svatá dcera krále Bélu IV. a biskup Svatý Adalbert. Na tomto reliéfu György Kiss nechtěl pracovat v románském stylu XII. století, vytvořil reliéf, jehož proporce, umístění postav, jejich držení těla, dobový oděv a zbraně, typy a výraz tváří, vypracování vypovídají o umělci s citem pro dílo a dějiny. Z každé postavy lze vyčíst zbožnost, intimitu, klid, obřadnost. Ani si nevšimneme, že pouze trůn a ozdoby jsou v románském slohu. Tváře, gesta nejsou strnulá, vedle bázně vzdávání holdu odrážejí rozhodnou prosbu: Panno Marie, Matko naše... na Maďarsko, naši sladkou domovinu, nezapomeň na Maďary!

Na pravé straně Svatý Ladislav s korunou, v kroužkovém brnění a železném pancíři, opírající se o sekeru, s pohledem plným naděje, upřeným na Svatou Marii, ruka Svaté Margity svírající růženec, Svatý Adalbert s prsty sklíčenými k úpěnlivé prosbě vyjadřují tuto touhu. Na druhé straně Svatý Imre s rukami sklíčenými k modlitbě, pohyb ruky Svatého Gellérta, ruky Svaté Alžběty, hotové rozsypat růže dobrých činů, vyjadřují tuto důvěrnou prosbu. Zatím co krásná, dobrotivá, jemná Marie zahloubeně uvažuje nad způsobem splnění prosby, malý Ježíš sedí zlehka na matčině klíně, přesto však bezpečně drží královské jablko krajiny a jeho pravice vztažená na vřelý pozdrav vyjadřuje: přání bude nakonec přece jenom splněno.

Náměstí Gosztonyi tér - západní strana katedrály

Západní fasáda: kromě soch Svatého Petra, Svatého Štěpána a Svatého Móra druhého biskupa Péce, umístěných do čtyřhranných medailonů, jsou na rozích fasády umístěny sochy dvou andělů

a jiné reliéfy. Na levé straně fénix - symbol církve, vítězně povstávající z krvavého pronásledování, na pravé straně symbol Ježíše - pták pelikán, krmící své syny vlastní krví. Nad nimi symbol síly a moci církve: dva strážící lvi. Všechno jsou to díla Györgye Kisse. Rovněž jako sochy příšer přehajících z kostela, na vnější fasádě katedrály: býček, liška, ropucha, nosorožec, hroch, vlk a zkreslená lidská tvář.

Katedrála - interiér:

Hrobka: Uprostřed zdi byly při barokové přestavbě dveře do svatyně, které během rekonstrukce v XIX. století zazdili. Později sem byl přemístěn hrob biskupa Nándora Dulánszkyho (1896), jeho busta je dílem Györgye Kisse. Pozoruhodný je americký kámen onyx s náhrobním nápisem biskupa Dulánszkyho a rám třpytící se zlatem. Zde si můžeme zblízka prohlédnout detailní a krásné vypracování výzdoby kostela.

Nándor Dulánszky byl 75. guvernérem diecéze. V době kdy byl biskupem probíhala velkolepá přestavba katedrály, na které pracovali i slavní umělci: Bertalan Székely, Károly Lotz, György Zala. Vysvětil ji v roce 1891 za přítomnosti panovníka Františka Josefa I. a biskupů. S jeho jménem souvisí také založení slavné katedrální školy zpěvu, vytvoření organizace pro řízení školství v diecéze, založení Školní inspekce diecéze. Místo jeho věčného odpočinku je v hrobce ním přestavěné katedrály.

Vyhlídková věž:

Po zdolání 133 schodů se můžeme pokochat nezapomenutelným panoramatem. Vidíme odsud všechny části města, kromě jiného vrch Hevi, kde před kaplí stojí krucifix, rovněž dílo Györgye Kisse. Vytvořil současně tři exempláře krucifixu, jeden byl postaven v jeho rodné vesnici, druhý v obci Máriagyúd a třetí v Pécsi, před kaplí na vrchu Havi, otočený směrem na jih. Kristus, vítězící nad smrtí, se na kříži vznáší téměř bez tíže, jakoby umělec ani nezvěčnil jeho ukřížování, ale nanebevstoupení.

Dílem Györgye Kisse je socha génie na kupole Národního divadla, kterou pozornější mohou z vyhlídkové věže rovněž uvidět.

Náměstí Dóm tér: Socha Ignáce Szepesyho

Před katedrálou v Pécsi stojí socha někdejšího biskupa v Pécsi Ignáce Szepesyho (1828-1838), která je snad jedním z nejimpozantnějších děl ze soch ve veřejném prostoru. Pro zvěčnění osobnosti Szepesyho podnikli kroky občané Pécsu v roce 1872 a sochu, dílo Györgye Kisse, odhalili v roce 1893. Iniciátorem byl v roce 1872 tesař z Pécsu Endre Gründler a jeho manželka, kteří na sochu Szepesyho darovali 300 forintů. V roce 1885 valné shromáždění města rozhodlo o pořádání veřejné sbírky, stanovili místo, kde bude socha stát, na místě někdejší hradní brány s věží a s padacím mostem u vnitřního hradu, která byla zbourána v roce 1819. Vodní příkop, který tady byl, dal odstranit ještě Szepesy, a území dnešního promenádního náměstí na jih a na východ od biskupské zahrady daroval městu.

Baron Ignác Szepesy, 71. Biskup v Pécsi se na čelo diecéze postavil v roce 1828. Na začátku své služby osobně navštívil vesnice diecéze, naučil se i chorvatsky, aby mohl k věřícím promluvit v jejich mateřském jazyce. Byl oduševněným zastáncem záležitosti maďarského jazyka. Jeho faráři vyhotovili nový překlad Svatého písma, zavedl zápis do matriky v maďarském jazyce a jako první promluvil po maďarsky v horní komoře parlamentu. Podporoval také věc školství. Na vlastní náklady založil několik vesnických škol, v bývalém klášteře Řádu svatého Pavla Prvního

Poustevníka založil filozofickou a právnickou fakultu, z ní se později stalo slavné Právnické lyceum v Pécsi. Dal postavit novou budovu pro knihovnu Klíma a založil biskupskou tiskárnu. Byl členem Akademie a vykonával významnou literární činnost.

Postava Seepesyho, stojící na vysokém žulovém podstavci, právě sestupuje ze schodu kazatelny mezi věřící, tlačí si na hrud' Bibli, kterou drží v ruce. Oblečenou má kleriku s dvojitým rukávem s rozparkem a širokým límcem, vpředu zapnutou knoflíky, s dlouhým zapnutým hedvábným appendiculem. Na stuze pod límcem visí znak rádu Svatého Štěpána a na dlouhém zlatém řetězu biskupský kříž. Sochař věrně zobrazil vysokou a štíhlou postavu biskupa, jeho podlouhlý obličej a rysy tváře. Pohyb kroku dává postavě biskupa dynamiku a z každé strany vytváří příznivý vzhled: markantní zobrazení cílevědomého biskupa, realizujícího významné počiny. Na rozdíl od dobového zvyku György Kiss nechtěl všechno řešit hlavní postavou a nepoužíval obvyklé atributy. Poukaz na nejvýznamnější počiny zobrazil na samostatných reliéfech. Na podstavci jsou umístěny hned dva reliéfy, připomínající významný čin ze životního díla biskupa, založení vysoké školy. Témat reliéfu na pravé straně: architekt předkládá biskupovi půdorys budovy. Prostřední postava mladého stavitele drží v ruce výkres a podává ho biskupovi. Nalevo od něj stojí architekt, napravo v mírném předklonu zvědavě nahlížející kanovník. Na pozadí se črtají věže Pollackovi katedrály. Reliéf na levé straně: Delegace města Pécs podává zakladateli děkovnou listinu. V kanovníkovi, stojícím za biskupem, poznáváme Ference Trolla, který objevil talent Györgye Kisse a byl jeho mecenášem. Mimochodem kromě biskupa jsou obličejové všech ostatních postav pouze ideji, žádnou z nich nelze identifikovat.

Ulice Káptalan – Püspöki KincsTár (Biskupská pokladna)

Na ulici Káptalan číslo 6 se nachází budova biskupské pokladny. Někdejší kanovnícký palác byl postaven v roce 1841 v klasicistickém slohu, podle projektu Ference Windische, později byl renovován s raným eklektickým slohu na základě návrhu Ágostona Kirsteina, tehdy získal svoji dnešní podobu. Během renovace byly vedle brány umístěny sochy Svatého Petra a Svatého Pavla, díla sochaře Györgye Kisse.

Náměstí Széchenyi tér - Socha Svaté Trojice

Na bývalém hlavním náměstí Péce, dnešním náměstí Széchenyi tér, stojí socha Svaté Trojice, její první verze byla postavena v roce 1714, po morové epidemii, která zasáhla celou zemi a tedy i Pécs, na památku její obětí a jako vyznání vděky za to, že se město zbavilo moru. Během let byla socha Svaté Trojice v Péci dvakrát vyměněna za novou. První sochu v barokovém slohu v roce 1714 vytvořil sochař z Péce Henrik Anrath. V období let 1739 - 1740 zasáhla město další epidemie, která si vyžádala mnoho obětí. Po epidemii se rozhodli postavit památník s bohatším zdobením, doufajíc, že svatí sochy ustráží a ochrání město před neštěstím a epidemiemi. A tak kolem roku 1750 byla odhalena socha dalšího sochaře z Péce, Andráse Berchardta. Tato socha Svaté Trojice stála a chránila město 150 let, ale zub času na ní bohužel způsobil vážné škody. A tak v roce 1908 nastal čas vytvořit pro město novou sochu Svaté Trojice. Tato socha je dílem sochaře Györgye Kisse, architektonický návrh vypracoval Adolf Lang. Györgye Kisse požádali o vytvoření sochy v roce 1900, objednatel měl pouze jednu podmínku, postava Marie musí být z carrarského mramoru I. třídy. Celé finanční krytí na realizaci bylo k dispozici v roce 1908, se zaplacením částky pro Györgye Kisse celá léta nespěchali, aby na ní rostly úroky. 7. července 1908 sochařská komise shledala sochařskou práci velmi úspěšnou a převzala ji s výhradou, že holub Duchy Svatého není hoden celého sousoší a požádala o jeho výměnu, což György Kiss v souladu s rozhodnutím také splnil.

Na nejvyšším bodu sochy Svaté Trojice, tyčící se k nebi, na vrchole obelisku, uprostřed záplavy světla, vykládan zlatem je holub s roztaženými křídly. Pod ním na obelisku se mezi oblaky vznášejí andělé a ve spodní části obelisku jsou sedící postavy Otce a Syna. Pod postavami Otce a Syna, na

krásně zdobené obloukovité římse, stojí sofistikovaně vypracované sochy tří „morových svatých“: Svatý Roch, Svatá Rozálie a Svatý Šebestián. Tři strany šestistranného podstavce zdobí reliéfy. Předcházející sochy s barokovým dynamismem se v adaptaci Györgye Kisse utišili, pouze Marie trochu připomíná svoji barokní podobu, byť má její postava malé rozměry. Socha je vytvořena z vápence, který se snadno znečišťuje a tak ji bylo nutné kolem roků 1970 a 1990 opět restaurovat. Dnes se socha Svaté Trojice v Pécsi skví ve své původní kráse, kolem ní, kdy je to jen možné, voní krásně upravené květinové záhony.

Tady končí naše procházka, představující sochaře Györgye Kisse, ukončíme ji jeho odpovědí na pochvalu, která je neklamným důkazem umělcovy skromnosti: „*Nevím, zda se mi povedlo vytvořit něco takového, abych dále žil v paměti lidí. Jednou na každého zapomenou.*“

Jeho díla mluví sama za sebe a den co den připomínají jejich slavného autora, i tato procházka je důkazem, že na něho nelze zapomenout.

Značaj stvoritelja prvog kipa na javnoj površini, György-a Kiss-a u Pečuhu

TEMATSKA ŠETNJA

Udaljenost: 1 km

Visinska razlika: Vidikovac na tornju – 133 stube

Vrijeme trajanja: 1 sat 30 minuta

Ruta: Trg Katedrale / Dóm tér; Trg Gosztonyi / Gosztonyi tér; unutarnji trg Katedrale – Kripta i vidikovac na tornju; donji dio trga Katedrale -Szepesyjev kip; ulica Káptalan; Széchenyjev trg.

Mjesto susreta: Trg Katedrale/Dóm tér

Povijest kipova na javnim površinama puno je uzbudljivija nego što mislimo. Rijetko kada razmišljamo o predmetima izrađenima od željeza ili kamena, koji nas okružuju. Osim toga, što izbočene dijelove milujemo pa postanemo sjajni, napravimo koji selfi sa poznatom osobom koja sjedi na klupi, puno puta niti ne znamo koga uopće predstavlja, kakvim je stlom i materijalom izrađen, a a posebice ne znamo priču o djelu, niti znamo njegovog autora. Tematika je ove šetnje stvoritelj prvog kipa na javnoj površini i ostalih emblematičnih kipova Pečuha: György Kiss, umjetnik kipar.

Južna strana Katedrale

Počnimo odmah sa vanjskim kipovima Katedrale, toliko karakterističnima za zgradu, a to su 12 apostola.

Županijski biskup Nándor Dulánszky zamolio je 1877-a austrijskog arhitekta Friedricha von Schmidta, da pripremajući se za milenij ponovno isplanira crkvu, kako bi se njeni statički problemi riješili, te kako bi što se tiče mase, nacrt i detalja bila nalik katedrali iz doba Arpadovića. U interesu toga crkva je oslobođena svih elemenata koji nisu bili romaničkog stila. Izgradnja je počela 1882-e odstranjivanjem opreme: rušenjem oltara i kipova. Građevina se u potpunosti obnovila, ali – suprotno uvriježenom mišljenju – to nije značilo rušenje i novu gradnju u cijelosti. Primopredaja i posvećenje nove crkve dogodilo se 5 godina prije milenijuma, 22. lipnja 1891. Katedrala je tada ponovno pridobila svoje prvobitno romaničko obilježje i svoj današnji oblik.

Na južnoj strani Katedrale odmah primjećujemo kip 12 apostola, koji je prvi puta 21. rujna 1885.g. postavljen na arkade južne strane crkve. Kamenu presliku 12 apostola, na zamolbu predsjednika odbora za izgradnju katedrale, Ferenc Trolla, izradio je umjetnik kipar György Kiss na temelju ugovora sastavljenog u 16 točaka i potpisanog 10. rujna 1884.g.

Ugovor je sadržavao sve parametre kipova: pečuška biskupija naručila je 2,5 m visoke skulpture od kamena iz Sósokúta, koji su se svojim stilom uklapali u glavna stilska obilježja katedrale pod renoviranjem. Za stvaranje stručnog mišljenja, György Kiss je voditeljima gradnje, bečkom carskom i kraljevskom glavnom arhitektu, Friedrich von Schmidtu i njegovom zamjeniku, arhitektu Ágostonu Kirsteinu prethodno morao prikazati nacрте-kipove od gipsa 1/3 veličine. Datum konačne primopredaje određen je za 1. ožujka 1886.g.

Redosljed kipova apostola krenuvši od Biskupske palače slijedi ovako: Filip (dvostruki križ), Jakov mlađi (knjiga i valjač), Juda Tadej (sjekira), Simon (pila), Jakov (putnički štap), Petar (ključevi), Pavao (mač), Ivan (kalež), Bartolomej (nož), Toma (koplje), Andrija (kosi križ), Matej (novci kod nogu, poispadani iz novčanika). Proteklo vrijeme je nažalost dosta uništilo lica kipova, stoga su ista 1941-e zamijenjena. O prvobitnim kipovima stoje nam na raspolaganju samo fotografije napravljene o tadašnjim gipsanim preslikama, te o već gotovim djelima nakon njihovog postavljanja na Katedralu. Trenutno se na vrhu Katedrale mogu vidjela kipovi apostoli, djela Károlya Antala.

Nekoliko riječi o kiparu:

György Kiss (Szászvár, 17. kolovoza 1852 – Budimpešta, 29. travnja 1919.), mađarski je kipar. Značajni je predstavnik mađarskog kiparstva u području građevinskih skulptura i skulptura na javnim površinama.

György Kiss bio je mladi pastir, kada ga je otkrio kanonik Ferenc Troll, te ga poslao 1869-e u Graz, u jednu drvorezbarsku radionicu. 1874-e dopijava na akademiju u Münchenu, gdje je na sebe skrenuo pozornost skupinom skulptura pod nazivom *Milosrdni samaritanac*. Ova se grupna skulptura danas čuva u Mađarskoj nacionalnoj galeriji.

Potječe iz siromašne obitelji, te kada je njegov stariji brat János otišao za husara, kako bi ispunio svoju vojnu službu, 12-ogodišnji Gyuri je morao umjesto njega raditi u gospodarstvu. U prvome redu je morao čuvati krave. Zbog toga je često izostajao iz škole, ali je učitelj József Ladányi bio popustljiv prema njemu, budući da je dječak bio vrlo pametan, pored toga skroman i tih, a i tadašnji običaji i siromaštvo roditelja utjecalo je na učitelja da bude obazriv prema njemu. Kada je izostao iz škole, radio je u gospodarstvu roditelja. Nije se baš puno igrao sa svojim vršnjacima, radije je vrijeme vani provodio rezbarenjem drva, te je već tada svojim vještim djelima privukao na sebe pozornost. Dok je rezbario, često se toliko udubio u posao, da su mu se životinje izgubile. Uglavnom je izrađivao kipove vjerske tematike: raspela, svece, anđele.

Na krizmeno putovanje biskupa Dulánszky-ja 1868-e püspök, mali Gyuri se uzbuđeno pripremao. Zidove kuće ukrašio je raspelima koja je izrezbario, a u prozore je stavio svoja druga djela. Iz biskupske kočije bočni kanonik Ferenc Troll zapazio je kuću obitelji Kiss, te ukrašenu kapiju koju je izrezbario dječak. Kada je ugledao dječakova djela, pozvao ga je k sebi da popričaju. Prema obiteljskoj tradiciji kanonik je poradi Gyurijevog nesvakidašnjeg talenta i posjetio obitelj Kiss u njihovom domu, te se obvezao da će educirati dijete. Sve ovo je stoga važno napomenuti, što je općepoznata činjenica da je György Kiss u prvome redu bio crkveni kipar, o čemu svjedoče njegova brojna djela vjerske tematike, te radovi u crkvama. Ovaj vjerski pristup vuče korijenje iz kućnog odgoja i odgoja župnika Schmidta.

György Kiss je u ožujku 1869-e pod patronatom kanonika Trolla dospio u Graz, kod drvorezca Ferenc Keltza, koji je vještog učenika ubrzo zadužio za izradu ozbiljnijih radova. Za vrijeme svog boravka u Grazu ne samo da se stručno puno razvijao, nego je naučio i njemački jezik, koji mu je bio od velike koristi tijekom svojih daljnjih studija. Godinu dana je studirao i na akademiji u Münchenu, gdje je svojom skupinom skulptura *Milosrdni samaritanac* osvojio prvu nagradu akademije, koja je stipendijom omogućila mladom talentiranom umjetniku da nastavi svoje studije. Tadašnji umjetnički krugovi predviđali su veliku budućnost Kiss-u. Gipsanu presliku *Milosrdnog*

samaritanca nabavila je 1880-e i mađarska vlada, te se danas može vidjeti u Muzeju lijepe umjetnosti.

Kasnije, vrativši se kući, izradio je mnoštvo kipova u akademskom stilu, dobijao je crkvene i državne narudžbe. Njegov talent priznao je i najslavniji kipar prekretnice stoljeća, György Zala, sa kojim je bio u prijateljskim i „suradničkim” odnosima. Više od 40 godina živio je u Budimpešti. Za to vrijeme izradio je brojne kipove za javne površine, općenito prvi takav se također veže uz njegovo ime. Naprimjer on je izradio kip kralja Karla Roberta unutar Milenijskog spomenika na Trgu heroja. Odbor za arhitekturu Mađarskog parlamenta zadužio ga je za izradu brojnih skulptura za vanjske i unutarnje površine: grupna skulptura sa tri lika koja prikazuje Burzu i trgovinu, likovi 4 sluga visoki 3 metara koji stoje na ukrasnim stubama i drže mađarsku krunu i kraljevsko znamenje, djelo o Petru i Samuelu Aba, te alegorični kipovi pod nazivom Vjera i Dobrotvornost. Uz njegovo ime se veže i više skulptura o zanimanjima u salonu Zastupničkog doma. Značajni su i njegovi vanjski radovi oko Parlamenta: kip Nikole Zrinskog, Ferdinanda III, Nikole Jurišića i Tamása Erdődy-ja. Nažalost, ova su se djela do danas značajno oštetila, tako da Parlament sada krasi njihove vjerne kopije. Njegov svestran talent potvrđuju i djela književne i povijesne tematike, od kojih se ističu djela sa naslovima: Mihály Vörösmarty, Lajos Kossuth, Miklós Zrínyi (Nikola Zrinski), György Szondy, nadalje poprsje Dániela Berzsenyija, Jánosa Aranya i Károlya Kisfaludyja, koje je izradio na poziv Mađarske akademije znanosti. Djela se i danas mogu vidjeti ispred velike dvorane Akademije.

Osim skulptura u glavnom gradu, izradio je značajna djela i u Pečuhu.

Vrativši se na kipove južnog pročelja:

Djelo Györgya Kissa je i lijepa grupna skulptura dimenzija 2,30 x 1,15 metara iznad južnih vrata Katedrale. Naslov je djela: **Bogoštovlje mađarskih svetaca pred Djevicom Marijom.**

U sredini sjedi na romaničkom naslonjaču s visokim naslonom Marija, u krilu sa malim Isusom. S obje strane prijestolja kleče: s desne strane sin prvog kralja sveca, Imre, (Emerik), iza njega biskup sveti Gellért i sveta Elizabeta. S lijeve su strane: László (Ladislav), svetac zaštitnik Transilvanije (Erdelja), kćer svetog života kralja Bele IV., Margita i biskup sveti Adalbert. Na ovome reljefu György Kiss nije htio raditi u romaničkom stilu XII. stoljeća, nego je i što se tiče omjera, rasporeda i držanja likova, a i što se tiče odjeće i oružja vjernih tome razdoblju, te tipova i izraza lica, stvorio umjetničko-povijesno djelo u skladu sa tadašnjim vremenom. Sa pojedinih likova odražava se pobožnost, prisnost, mir, svečanost. Ni ne primjećujemo da su samo tron i ukrasi romaničkog stila. Lica i pokreti nisu ukočeni, pored pobožne poniznosti na licima i pokretima odražava se odlučna molba: Blažena Djevice, Majko naša...Spomeni se Mađarske, naše drage domovine, spomeni se jadnih Mađara! (Boldogasszony, Anyánk... Magyarországról, Édes hazánkról, ne feledkezzél el szegény magyarokról!)

Ovu molbu sa lijeve strane izražava mišićavi sveti Ladislav sa krunom, u prstenastom i željeznom oklopu, naslanjajući se na svoju sjekiru, oči punih nade uprtih u svetu Mariju, ruke svete Margite koje se hvataju za krunicu, te na molitvu sklopljeni prsti svetog Adalberta. S desne strane ovu prisnu molbu predočavaju molitvene ruke svetog Emerika (Imre), poticajni pokret ruke biskupa svetog Gellérta, ruke svete Elizabete, spremne rasipati ruže dobročinstva. Dok dobra, nježna Marija prelijepog lica, duboko u svojim mislima razmišlja o načinu ispunjavanja molbe, mali Isus s lakoćom sjedi u majčinom krilu, ali ipak čvrsto drži jabuku zemlje, te njegova, za topli pozdrav ponuđena desnica naznačuje: molba će se na koncu ipak ispuniti.

Trg Gosztonyi - zapadna strana Katedrale

Zapadno pročelje: osim bočne slike nagnute prema naprijed u četvrtastom medaljonu svetog Petra, Svetog Stjepana i Svetog Mora, pečuškog biskupa drugoga po redu, na dva ugla pročelja nalaze se dva anđela i dva druga reljefa. S lijeve strane je simbol crkve koja se iz krvavih progona pobjedonosno uzdiše, ptica feniks, a s desne je strane pak ptica pelikan koja krvlju hrani svoje sinove, simbol Isusa Krista. Iznad njih je simbol smage i moći crkve: stražare dva lava. Autor je

svih ovih djela kipar György Kiss. On je oblikovao i kipove čudovišta sa izobličnim čovječjim licima koja bježe iz crkve: vol, lisica, krastača, nosorog, nilski konj, vuk.

Unutrašnji prostor katedrale:

Kripta: Na sredini zapadnog zida pri baroknoj rekonstrukciji u svetištu su vodila vrata, koja su tijekom rekonstrukcije u 19. stoljeću ukinuta. Kasnije je ovdje postavljena grobnica Nándora Dulánszskog (1896), čije je poprsje djelo Györgya Kissa. Pažnje je vrijedan od zlata i američkog oniks kamena sjajan okvir u kojem je nadgrobni natpis biskupa Dulánszskog. Ovdje i поблиže možemo vidjeti kako su temeljito i prekrasno izrađeni rezbareni ukrasi crkve.

Nándor Dulánszky bio je 75. guverner biskupije. Za vrijeme njegovog vodstva odvijala se velika obnova katedrale, na kojoj su radili i naši znameniti umjetnici: Bertalan Székely, Károly Lotz, György Zala. 1891-e Franjo Josip I. posvetio je katedralu u nazočnosti reda biskupa. Za njegovo ime veže se također i utemeljenje poznate glazbene škole, uspostava dijecezanske organizacije za upravljanje školstvom, te utemeljenje Dijecezanskog inspektorata za obrazovanje. Na vječni spokoj položen je u kriпти katedrale koju je on obnovio.

Toranjski vidikovac:

Nakon penjanja uz 133 stube, pred nama se pruža pogled na jedinstvenu panoramu. Možemo vidjeti mnoštvo dijelova grada, među ostalima i planinu Havi (Havi-hegy), ispred koje se nalazi raspelo, također djelo György Kissa-a. Izrađena su tri raspela, jedan je postavljen u njegovom rodnom selu, drugi u Judu (Máriagyúd), a treći u Pečuhu ispred kapele na planini Havi (Havi-hegy), postavljen okrenut prema jugu. Krist koji pobjeđuje smrt gotovo u bestežinskom stanju lebdi na raspelu, kao da je umjetnik ovjekovječio užašasće, a ne raspeće.

Djelo Györgya Kissa je i skulptura genija na glavnoj kupoli Narodnog kazališta, koja se također može otkriti iz vidikovca.

Trg Katedrale/Dóm tér: kip Ignáca Szepesyja

Ispred pečuške Katedrale stoji kip nekadašnjeg pečuškog biskupa Ignáca Szepesyja (1828-1838), koji je kip možda jedan od najimpozantnijih kipova na javnoj površini u Pečuhu. Za ovjekovječivanje Szepesyjevog lika pečuški su građani poduzeli korake 1872-e, a 1893-e je i otkriven spomenik kojeg je izradio kipar György Kiss. Inicijator je bio pečuški tesar Endre Gründler sa suprugom, koji je 1872-e dao 300 forinti za podizanje spomenika Szepesyju. 1885-e gradsko je vijeće donijelo odluku o pokretanju javnog prikupljanja sredstava, donacija, te je određeno i mjesto spomenika, na lokaciji nekadašnje kapije sa tornjom i kablovskim mostom u unutrašnjosti pečuške tvrđave, koja je srušena 1819-e. Jarak koji se ovdje nalazio uklonio je Szepesy, a područje na mjestu današnjeg šetališta, južno i istočno od biskupskog vrta, darovao je gradu.

Barun Ignác Szepesy, 71. pečuški biskup, na čelo biskupije imenovan je 1828-e. Na početku svog rada osobno je posjećivao župe, naučio je i hrvatski, kako bi mogao svojim vjernicima propovijedati na njihovom materinskom jeziku. Revno je podupirao predmet mađarskog jezika. Sa svojim svećenicima ponovno je preveo Sveto pismo, uveo registar na mađarskom jeziku i on se prvi oglasio na mađarskom jeziku u Gornjem domu parlamenta. Podupirao je i obrazovanje. O svojem trošku utemeljio je više seoskih škola, a u zgradi bivšeg samostana pavlina osnovao je filološki i pravni fakultet, koji je postao poznati pečuški Pravni Licej (Sveučilište). Podigao je novu

zgradu za knjižnicu Klimo, te je utemeljio i biskupsku tiskaru. Bio je član Akademije i provodio je značajnu književnu djelatnost.

Szepesyjev lik na visokom granitnom postolju upravo sa stuba propovijedaonice stupa prema svojim vjernicima, te Bibliju u svojim rukama pritišće na prsa. Odjeća mu ima rameni ovratnik i podijeljeni dvostruki rukav, s prednje strane je do kraja zakopčana svećenička odjeća, sa zakopčanim svilenim privjeskom (appendiculum). Na traci ispod ramenog ovratnika je orden Svetog Stjepana i viseći biskupski križ na dugačkom zlatnom lančiću. Lik mu je tanak, lice duguljasto, tijelo i crte lica su mu izvanredno živopisno prikazani. Pokret koračaja daje dinamiku liku biskupa, sa svih strana pruža lijepi prizor: karakteran prikaz odlučnog svećenika koji ostvaruje velika djela. Za razliku od običaja toga razdoblja György Kiss nije htio sve riješiti glavnim likom, te nije upotrebljavao uobičajene atribute. Uputu na najvažnije zbivanje, na utemeljenje bogoslovnog fakulteta, prikazao je na posebnom reljefu. Na podnožju vidimo i dva reljefa, koji uvijekovječuju značajan rad životnog djela pečuškog biskupa, utemeljenje sveučilišta. Tema reljefa s desne strane: projektant pokazuje biskupu tlocrt zgrade. Lik u sredini je mladi građevinar koji drži u rukama nacrt i pruža ga biskupu. Lijevo od njega stoji arhitekt dizajner, a desno pomalo naprijed nagnuti znatiželjni kanonik. U pozadini se ocrtavaju tornjevi Pollackove katedrale. Reljef s lijeve strane: izaslanstvo grada Pečuha predaje utemeljitelju zahvalno pismo. U kanoniku koji stoji iza biskupa prepoznajemo Ferenc Trola, koji je otkrio i podupirao Györgya Kissa. Inače, osim biskupa, lica ostalih likova su izmišljena, vjerodostojno se nijedan ne može identificirati.

Ulica Káptalan/Kaptol – Biskupska riznica

U ulici Káptalan br. 6. nalazi se zgrada Biskupske riznice. Nekadašnja kanonička palača izgrađena je 1841-e, na temelju nacрта Ferenc Windischa, u klasicističkom stilu, potom je 1899-e obnovljena u ranoeklektičkom stilu, prema nacrtima Ágostona Kirsteina – tada je zadobila svoj današnji oblik. Tada su postavljeni i kipovi svetog Petra i svetog Pavla, djela kipara Györgya Kissa.

Széchenyijev trg – Kip Svetog Trojstva

Na nekadašnjem glavnom trgu Pečuha, današnjem Széchenyijevom trgu stoji kip Svetog Trojstva, čija je prva verzija postavljena 1714-e u spomen epidemije kuge koja je uzimala žrtve u Pečuhu i diljem zemlje; te kao zahvalu što se grad oslobodio od ove teške bolesti. Pečuški kip Svetog Trojstva tijekom vremena dva puta je zamijenjen za noviji. Prvi spomenik u baroknom stilu izrađen je 1714-e i djelo je pečuškog kipara Henrika Anratha. Između 1739 i 1740-e pojavila se nova epidemija koja je uzimala brojne žrtve u Pečuhu, te je nakon nje odlučeno da bude spomenik bogatije ukrašen od prethodnog, nadajući se da sveci na kipu čuvaju i zaštićuju grad od nevolja i epidemija. Tako da je oko 1750 godine podignuto djelo također pečuškog kipara umjetnika Andrása Berchardta. Ovaj je kip Svetog Trojstva preko 150 godina stajao i čuvao grad, ali je vrijeme nažalost ostavilo svoje tragove na kipu i prouzročilo velike štete. Tako da je 1908-e došlo vrijeme da se izradi još jedan noviji kip Svetog Trojstva. Taj je kip djelo kipara umjetnika Györgya Kissa, a građevinske nacрте izradio je Adolf Lang. 1900-e za izradu kipa zamoljen je György Kiss, a uvjet je bio samo da lik Marije bude od prvorazrednog mramora iz Carrare. Do 1908-e se sakupio cjeloviti iznos za ostvarivanje djela, a autoru Györgyu Kissu godinama nisu isplatili iznos, kako bi se skupile i kamate. 7. srpnja 1908.-e kiparski odbor je djelo ocijenio veoma uspješnim, te je kip preuzet sa uvjetom da goluba-Svetog Duha nisu smatrali dostojanstvenim za cijeli kip, te su molili zamjenu, koju je György Kiss u skladu sa donijetom odlukom i ispunio.

Na najvišoj točki kipa svetog Trojstva koji se uzdiže u nebo, na vrhu obeliska, u sredini raspršene svjetlosti vidi se pozlaćeni golub raširenih krila - Duh Sveti. Ispod njega su na obelisku anđeli među oblacima, a u podnožju obeliska sjede likovi Oca i Sina. Ispod likova Oca i Sina na jednom lijepo ukrašenom zakrivljenom obodu stoje tri „sveca kuge”: profinjeno obrađene skulpture svetog

Roka, svete Rozalije i svetog Sebastijana. Podnožje kipa je šesterokutno, tri strane su ukrašene reljefima. Raniji su se kipovi barokne dinamike u adaptaciji Györgya Kissa utišali, samo Marija podsjeća malo na svoju baroknu prethodnicu, premda joj je lik manje veličine. Zbog materijala iz kojeg je izrađen kip, vapnenca koji je brzo uprlja, skulpturu je bilo potrebno restaurirati i oko 1970-e i oko 1990-e. Danas se pečuški kip Svetog Trojstva može vidjeti u svom prvobitnom izgledu, oko njega kad god je moguće, cvjetaju i mirišu predivni cvjetnjaci.

Ovdje završavamo našu šetnju tijekom koje smo upoznali kipara Györgya Kissa, oprostite ćemo se jednom njegovom rečenicom koju je izgovorio nakon što je dobio pohvalu i koja vjerno potvrđuje umjetnikovu skromnost: „*Ne znam jesam li uspio stvoriti nešto zbog čega bih dalje živio u sjećanju ljudi. Jednom se svatko zaboravi.*”

Njegova djela govore sama za sebe i svaki dan nas podsjećaju na njihovog stvoritelja, na znamenitog umjetnika, potvrđujući i sa ovom šetnjom, da ga ne možemo zaboraviti.

Der Erschaffer der ersten Statue im öffentlichen Raum

Die Bedeutung von György Kiss für Pécs

THEMATISCHER SPAZIERGANG

Distanz: 1 km

Höhenunterschied: Turmaussicht - 133 Treppenstufen

Dauer: 1 Stunde 30 Minuten

Route: Domplatz; Gosztonyi Platz; Innenraum der Kathedrale - Krypta; und Turmaussicht; unterer Bereich des Domplatzes - Szepesy-Statue; Káptalan Straße; Széchenyi Platz.

Treffpunkt: Domplatz

Die Geschichte von Statuen im öffentlichen Raum ist viel spannender, als man sich das vorstellt. Man denkt ja selten darüber nach, was diese aus Metall oder Stein erstellten Gegenstände sind, die einen umgeben. Außer, dass man die herausragenden Teile der Kunstwerke durch Streicheln spiegelblank poliert und mit der auf der Bank sitzenden Berühmtheit ein Selfie macht, weiß man meistens nicht, wen die Gestalt darstellt, in welchem Stil und aus welchem Stoff sie angefertigt wurde. Geschweige denn die Geschichte und den Künstler des betroffenen Werkes. Den thematischen Mittelpunkt dieses Spaziergangs bildet das Werk von Ungarns erstem Bildhauer für den öffentlichen Raum, dem Erschaffer der emblematischen Statuen von Pécs, Bildhauer György Kiss.

Südseite der Kathedrale

Wir beginnen gleich mit den Statuen an der Fassade der Kathedrale und den 12 Aposteln, die das Gebäude so markant prägen.

Diözesenbischof Nándor Dulánszky erteilte 1877 dem österreichischen Architekten Friedrich von Schmidt den Auftrag, die Kirche für das Millennium so umzugestalten, dass die statischen Probleme behoben werden und die Kirche hinsichtlich ihrer Masse, ihres Grundrisses und aller Details der Kathedrale in der Árpáden-Zeit ähnele. Dafür wurde die Kirche von allen nicht romanisch geprägten Elementen befreit. Die Bauarbeiten begannen 1882 mit dem Abriss der Altäre und Statuen und ihrer Entfernung aus der Kirche. Das Gebäude wurde rundum erneuert, was aber im Gegensatz zur allgemeinen Auffassung nicht den Abriss und Neubau des gesamten Gebäudes bedeutete. Die Übergabe und Weihe der neuen Kirche fand 5 Jahre vor dem Millennium am 22. Juni 1891 statt. Damals erhielt die Kathedrale ihren ursprünglichen romanischen Charakter zurück und gleichzeitig auch ihre heutige Form.

Auf der Südseite der Kathedrale fallen die Statuen der 12 Aposteln sofort ins Auge. Diese wurden am 21. September 1885 auf den Arkaden der Südseite der Kirche angebracht. Die Steinfiguren der 12 Aposteln wurden im Auftrag von Ferenc Troll, dem Vorsitzenden der Baukommission der Kathedrale vom Bildhauer György Kiss nach den Bestimmungen eines 16 Punkte umfassenden Vertrags vom 10. September 1884 angefertigt.

Der Vertrag enthielt alle wichtigen Parameter der zu erstellenden Statuen: Die Diözese Pécs bestellte 2,5 Meter große Skulpturen aus Sós-küteri Stein, die sich hinsichtlich ihres Stils in die wesentlichen Stilmerkmale der damals im Umbau befindlichen Kathedrale einfügten. György Kiss musste den Bauleitern Friedrich von Schmidt, dem kaiserlich-königlichen Hauptarchitekten und seinem Stellvertreter Architekten Ágoston Kirstein Gipsentwürfe in 1/3-Größe zur vorherigen Genehmigung vorstellen. Als Übergabefrist wurde der 1. März 1886 festgelegt.

Die Reihenfolge der Apostelstatuen, beginnend von dem Bischofspalast: Philippus (Doppelkreuz), Jakobus der Jüngere (Buch und Keule), Judas Thaddäus (Beil), Simon (Säge), Jakobus der Ältere (Wanderstock), Petrus (Schlüssel), Paulus (Schwert), Johannes (Kelch), Bartholomäus (Messer), Thomas (Lanze), Andreas (Schräggkreuz), Matthäus (aus dem Geldbeutel fallende Münzen an seinen Füßen). Der Zahn der Zeit nagte leider an den Gesichtern der Figuren, deshalb mussten die Statuen 1941 ersetzt werden. Die originalen Statuen sind heute nur noch auf den Fotos zu sehen, die von den ehemaligen Gipskopien oder nach der Anbringung der fertiggestellten Kunstwerke auf der Kathedrale gemacht wurden. Die Apostelstatuen, die heute auf dem Dach der Kathedrale zu sehen sind, sind die Werke von Károly Antal.

Einige Worte über den Bildhauer:

György Kiss (Szászvár, 17. August 1852 – Budapest, 29. April 1919) ungarischer Bildhauer. Einer der bedeutendsten Vertreter der ungarischen Bildhauerei für den öffentlichen Raum

Der Hirtensohn György Kiss wurde vom Chorherrn Ferenc Troll entdeckt und 1869 in eine Holzschnitzwerkstatt nach Graz geschickt. 1874 erhielt er die Aufnahme an die Akademie der Bildenden Künste München, wo er mit seiner Statuengruppe *Barmherziger Samaritaner* große Aufmerksamkeit erregte. Diese Statuengruppe ist heute in der Ungarischen Nationalgalerie ausgestellt.

Der Künstler stammte aus einer armen Familie. Als sein älterer Bruder János zum Militärdienst in ein Husarenregiment eingezogen wurde, musste der damals 12 Jahre alte Gyuri in der Wirtschaft aushelfen, wo er für die Kühe zuständig war. Deshalb fehlte er oft in der Schule, aber der „Schulmeister“ József Ladányi war sehr nachsichtig mit ihm, weil der Junge vernünftig, bescheiden und still war. Auch die damaligen Gepflogenheiten und die Armut der Eltern trugen zu dieser Nachsicht bei. Wenn er von der Schule fernblieb, arbeitete er immer in der Wirtschaft der Eltern. Statt mit seinen Altersgenossen zu spielen, verbrachte er seine Zeit lieber mit Schnitzen. Mit seinen geschnitzten Gegenständen fiel er bereits damals im Dorf auf. Beim Schnitzen vertiefte er sich oft so sehr in die Arbeit, dass ihm das Vieh abhanden kam. Er schnitzte hauptsächlich kleinere Figuren mit religiöser Thematik, wie Kruzifixe, Heiligen und Engel.

1868 bereitete sich auch der kleine Gyuri voller Vorfreude auf die Firmrundreise von Bischof Dulánszky vor. Er schmückte die Wand ihres Hauses mit den von ihm geschnitzten Kruzifixen, in den Fenstern stellte er seine anderen Schnitzwerke zur Schau. Vom bischöflichen Landauer aus erblickte Chorherr Ferenc Troll das Haus der Familie Kiss und das vom Jungen geschnitzte

verzierte Tor. Als er sich die vom Jungen geschnitzten Gegenstände anschaute, bat er ihn zu sich und unterhielt sich mit ihm. Familienberichten zufolge habe der Chorherr die Familie Kiss wegen des außergewöhnlichen Talents ihres Sohnes besucht und die Kosten seiner Schulung übernommen. Es ist wichtig zu erwähnen, weil es allgemein bekannt ist, dass György Kiss in erster Linie ein kirchlicher Bildhauer war, was auch seine zahlreichen Werke mit religiösem Gegenstand belegen. Diese religiöse Anschauung ist der Erziehung durch die Familie und den Pfarrer Schmidt zu verdanken.

Im März 1869 kam György Kiss mit der Unterstützung vom Chorherrn Troll zum Bildschnitzermeister Franz Keltz nach Graz, der den begabten Gesellen bald mit anspruchsvollen Aufträgen beauftragte. Während seines Aufenthalts in Graz entwickelte er sich nicht nur fachlich weiter, sondern er erlernte auch die deutsche Sprache, was er sich auf seinen Bildungsreisen zunutze machen konnte. Er studierte ein Jahr auch an der Akademie für Bildende Künste München, wo er mit seiner Statuengruppe „Barmherziger Samaritaner“ den ersten Preis gewann. Dank des erhaltenen Stipendiums konnte der begabte junge Mann seine Studien fortsetzen. In den damaligen Künstlerkreisen wurde Kiss eine verheißungsvolle Zukunft vorausgesagt. Eine Gipskopie vom „Barmherzigen Samaritaner“ hat 1880 auch die ungarische Regierung erworben. Diese ist heutzutage im Museum der Bildenden Künste zu besichtigen.

Nach seiner Heimkehr schuf er zahlreiche vom Stil der Akademischen Kunst geprägte Statuen und erhielt kirchliche und staatliche Aufträge. Sein Talent erkannte auch der gefeierte Bildhauer der Jahrhundertwende, György Zala an, mit dem er einen freundschaftlichen und „kollegialen“ Umgang pflegte. György Kiss lebte mehr als 40 Jahre in Budapest. In dieser Zeit errichtete er mehrere auch heute zu besichtigende Statuen im öffentlichen Raum. Auch die erste Statue im öffentlichen Raum ist mit dem Namen von György Kiss verbunden. Zu seinen Werken gehört auch die Statue von König Róbert Károly des Millenniumsdenkmals auf dem Budapester Heldenplatz. Im Auftrag der Baukommission des Parlaments fertigte er zahlreiche Skulpturen des Parlaments im Innen- und Außenraum an: die die Börse und den Handel symbolisierende Dreiergruppe, die vier im Ehrentreppenhaus aufgestellten 3 Meter hohen Knappenfiguren, die die ungarische Krone und die Krönungsinsignien halten, die Kunstwerke von Petrus und Aba Samuel sowie die allegorischen Skulpturen „Glauben und Wohltätigkeit“ sind seine Werke. Mehrere Skulpturen, die im Unterhaltungsraum des Abgeordnetenhauses verschiedene Vertreter von Handwerken darstellen, sind ebenfalls ihm zu verdanken. Unter den Außenstatuen des Parlaments finden sich auch bedeutende Werke von ihm, wie die Statuen von Miklós Zrínyi, Ferdinand III., Miklós Jurisics und Tamás Erdődy. Leider nagte der Zahn der Zeit so sehr an diesen Kunstwerken, dass heutzutage die originalgetreuen Nachbildungen dieser Werke das Parlamentsgebäude schmücken. Seine Kunstwerke mit literarischer und historischer Thematik zeugen von seinem vielfältigen künstlerischen Talent. Zu diesen Werken gehören die Skulpturen von Mihály Vörösmarty, Lajos Kossuth, Miklós Zrínyi, György Szondy, sowie die Büsten von Dániel Berzsenyi, János Arany und Károly Kisfaludy, die er im Auftrag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften anfertigte. Seine Werke sind bis heute vor dem Großsaal der Akademie zu bestaunen.

Außer seinen Statuen in der Hauptstadt errichtete er auch in Pécs bedeutende Kunstwerke.

Zurück zu den Statuen der Südfassade:

György Kiss errichtete die 2,30 x 1,15 Meter große schöne Statuengruppe über dem Südportal der Kathedrale: **Die Huldigung der ungarischen Heiligen vor der Jungfrau Maria.**

In der Mitte thront die Jungfrau Maria mit dem Jesuskind auf ihrem Schoß auf einem Armlehnenstuhl mit hoher Rückenlehne in romanischem Stil. Auf den beiden Seiten des Throns knien rechts Emmerich, der Sohn unseres ersten heiligen Königs, hinter ihm Bischof Gellert der Heilige und die Heilige Elisabeth. Auf ihrer linken Seite sind Ladislaus, der Schutzpatron von Siebenbürgen, die Heilige Margareta, die Tochter von König Béla IV und Bischof Hl. Adalbert zu sehen. Auf dieses Relief wollte György Kiss nicht den romanischen Stil des 12. Jahrhundert anwenden, sondern er schuf hinsichtlich der Verhältnisse sowie der Anordnung, Körperhaltung, Kleidung, Waffen und der Gesichtstypen bzw. -ausdrücke der Figuren ein für die Epoche typisches

Relief. Andacht, Innigkeit, Ruhe und Feierlichkeit prägen die Gestalten. Man merkt kaum, dass lediglich der Thron und die Dekoration romanische Stilmerkmale aufweisen. Die Gesichter und Bewegungen sind nicht starr dargestellt. Neben der huldigenden Ehrfurcht lässt sich an den Gesichtern und Bewegungen folgende ehrfurchtsvolle Bitte ablesen: Mutter Gottes, unsere Mutter ... Vergiss Ungarn, unser geliebtes Vaterland und die armen Ungarn nicht!

Diese Bitte kommt auf der rechten Seite durch den auf die Jungfrau Maria gerichteten zuversichtlichen Blick des muskulös mit Krone dargestellten Königs Ladislaus des Heiligen, der sich auf sein Breitbeil stützt, Kettenhemd und Panzer trägt, durch die betenden Hände der Heiligen Margareta mit dem Rosenkranz und durch die zum Gebet gefalteten Hände des Heiligen Adalbert zum Ausdruck. Auf der anderen Seite bringen die betenden Hände des Heiligen Emmerich, die ermutigende Handbewegung von Bischof Gellért und die Hände der Heiligen Elisabeth, die die Rosen ihrer Wohltaten zu verteilen beginnt, diese innige Bitte zum Ausdruck. Während die gütige, edle Jungfrau Maria mit ihrem wunderschönen Gesicht in sich versunken über die Erfüllung der Bitte nachsinnt, sitzt der kleine Jesus mit Leichtigkeit auf dem Schoß seiner Mutter. Er hält den Reichsapfel sicher in der Hand und die rechte zum Gruß erhobene Hand zeigt, dass die Bitte erhört wird.

Gosztonyi Platz - Südseite der Kathedrale

Westfassade: Außer den Gestalten von Sankt Petrus, dem heiligen Stephan und Sankt Maurus, die sich aus einem viereckigen Medaillon nach vorne beugen, sind zwei Engelfiguren und zwei andere Reliefs an den zwei Ecken der Fassade zu sehen. Auf der linken Seite befindet sich das Symbol der die blutigen Verfolgung triumphierend überwindende Kirche, der Phönix-Vogel. Auf der rechten Seite sieht man den seine Jungen mit dem eigenen Blut fütternden Pelikan, das Symbol von Jesus. Über uns wachen zwei Löwen, die für die Stärke und Macht der Kirche stehen. Alle diese Werke stammen vom Bildhauer György Kiss. Er formte auch die Figuren der an der Fassade der Kathedrale befindlichen, sich aus der Kirche flüchtenden Monsterfiguren: Jungochs, Fuchs, Kröte, Nashorn, Flusspferd, Wolf und menschliche Gestalten mit verzerrtem Gesicht.

Innenraum der Kathedrale:

Krypta: In der Mitte der Westwand führte nach dem barocken Umbau eine Tür nach oben in den Chor, die im Rahmen der Rekonstruktion im 19. Jahrhundert verschlossen wurde. Später wurde die Grabstätte von Bischof Nándor Dulánszky (1896) hier errichtet. Die Büste ist das Werk von György Kiss. Bemerkenswert sind der amerikanische Onyx-Stein, der die Grabinschrift von Bischof Dulánszky enthält und der von Gold glänzende Rahmen. An dieser Stelle kann man aus der Nähe betrachten, wie gründlich und schön die geschnitzten Dekorationselemente der Kirche ausgearbeitet sind.

Nándor Dulánszky war das 75. Oberhaupt der Diözese. Während seiner Amtszeit fand der groß angelegte Umbau der Kathedrale statt, bei dem zahlreiche berühmte Künstler, wie Bertalan Székely, Károly Lotz und György Zala mitwirkten. Bischof Dulánszky weihte die Kathedrale 1891 in Anwesenheit des Herrschers Franz Josef I und der Mitglieder des Bischofskollegiums. Mit seinem Namen sind die Gründung der Gesangschule der Kathedrale, die Errichtung des Schulverwaltungsorgans der Diözese und die Gründung der Oberen Schulaufsicht der Diözese verbunden. Er wurde in der Krypta der in seinem Auftrag umgebauten Kathedrale beigesetzt.

Turmaussicht:

Nach der Überwindung der 133 Treppenstufen öffnet sich ein herrliches Panorama von oben. Man kann sämtliche Stadtteile überblicken, u.a. auch den Havi-Berg. Das Kruzifix vor der Kapelle ist ebenfalls ein Werk von György Kiss. Der Künstler hat drei solche Kruzifixe angefertigt. Eins wurde in seinem Geburtsdorf, eins im Wallfahrtsort Máriagyúd und eins vor der Kapelle auf dem Havi-Berg nach Süden ausgerichtet aufgestellt. Über den Tod triumphierend schwebt der gekreuzigte Christus beinahe schwerelos am Kreuz hängend, als hätte der Bildhauer nicht die Kreuzigung, sondern die Himmelfahrt verewigen wollen.

Ebenfalls von György Kiss erschaffen ist die Genius-Statue auf der Hauptkuppel des Nationaltheaters, die Adleräugige vom Turm aus entdecken können.

Domplatz: Die Staute von Ignác Szepesy

Vor der Pécs-er Kathedrale steht die Staute von Ignác Szepesy, (1828-1838) dem ehemaligen Bischof von Pécs. Sie gilt als eine der meist imposanten Statuen im öffentlichen Raum der Stadt Pécs. Für die Verewigung von Szepesy ergriffen 1872 Pécs-er Bürger die Initiative. Anschließend wurde die vom Bildhauer György Kiss errichtete Statue 1893 enthüllt. Die Initiatoren waren der Pécs-er Zimmermann Endre Gründler und seine Frau, die für die Errichtung der Szepesy-Statue 300 Forint spendeten. 1885 fasste die Stadtverwaltung den Beschluss über öffentliche Spendensammlungen und legte den Standort der Statue an der Stelle des mit Fallbrücke versehenen Turmtors der einstigen Innenburg, das 1819 abgerissen wurde, fest. Der hier befindliche Wassergraben wurde auf die Anweisung von Szepesy abgeschafft. Das Gebiet des heutigen Sétátér (Promenadenplatz) und die sich vom Bischofsgarten südlich und östlich erstreckenden Gebiete schenkte er der Stadt.

Baron Ignác Szepesy, der 71. Bischof von Pécs, gelangte 1828 an die Spitze der Diözese. Zu Beginn seiner Amtszeit visitierte er höchstpersönlich seine Diözese, erlernte die kroatische Sprache, um die Gläubigen in ihrer Muttersprache anzusprechen. Er engagierte sich auch für die ungarische Sprache. Mit seinen Priestern erstellte er eine Neuübersetzung der Heiligen Schrift aus dem Lateinischen. Er führte die ungarischsprachige Standesbuchführung ein und sprach als Erster in ungarischer Sprache in der ersten Kammer des Parlaments. Bischof Szepesy galt auch als Förderer des Unterrichts. Auf eigene Kosten ließ er mehrere Dorfschulen bauen, im Gebäude des Paulinerklosters gründete er die Philologische und Juristische Fakultät, das berühmte Pécs-er Juralyzeum. Für die Klimó-Bibliothek ließ er ein neues Gebäude bauen und er gründete die bischöfliche Druckerei. Als Mitglied der Akademie führte er eine beachtliche literarische Tätigkeit. Die auf dem hohen Granitsockel stehende Gestalt von Szepesy geht gerade auf den Treppenstufen seiner Kanzel auf die Gläubigen zu, während er die Bibel in seiner Hand gegen die Brust drückt. Seine Bekleidung ist ein mit Schulterkragen versehenes, doppelärmeliges, vorne durchgehend geknöpftes Oberpriestergewand, mit aufgeknöpftem langem Seiden-Appemdiculum. Auf dem Band unter dem Schulterkragen ist das Zeichen des Heiligen-Stephan-Ordens zu sehen, an der goldenen Kette hängt das Bischofskreuz. Sein Körperbau ist schmal, sein Gesicht länglich, die Gestalt und Gesichtszüge des Bischofs sind originalgetreu dargestellt. Die Bewegung verleiht der Figur des Oberpriesters Dynamik und lässt sie von jeder Seite imposant erscheinen: Es ist die charaktervolle Darstellung eines zielbewussten, große Taten vollbringenden Oberpriesters. Im Unterschied zu der damaligen Gewohnheit wollte György Kiss nicht alles über die Hauptfigur lösen und bediente sich nicht der geläufigen Attribute. Der wichtigsten Tat des Bischofs, der Gründung der Theologischen Hochschule wurde ein eigenes Relief gewidmet. An dem Sockel sind zwei Reliefs zu sehen, die der bedeutenden Tat des Lebenswerks des Bischofs, der Gründung der Hochschule Denkmal setzen. Das Thema des Reliefs auf der rechten Seite: Der Architekt stellt dem Bischof den Grundriss des Gebäudes vor. Die mittlere Gestalt ist der junge Baumeister, der dem

Bischof den Entwurf überreicht. Links von ihm steht der Architekt, auf der rechten Seite ein sich leicht vorbeugender und neugierig zuschauender Chorherr. Im Hintergrund zeichnen sich die Türme der vom Pollack entworfenen Kathedrale ab. Das Relief auf der linken Seite: Die Gesandten der Stadt Pécs überreichen dem Gründer eine Dankurkunde. Hinter dem Bischof ist der Chorherr Ferenc Troll, der Entdecker und Förderer von György Kiss zu erkennen. Abgesehen von der Bischofsfigur, sind die anderen Figuren Idealbilder, so lassen sie sich nicht eindeutig identifizieren.

Káptalan Straße - Bischöfliche Schatzkammer

Unter der Adresse Káptalan Straße 6 befindet sich das Gebäude der Bischöflichen Schatzkammer. Der einstige Chorherrpalast wurde 1841 nach den Entwürfen von Ferenc Windisch in klassizistischem Stil erbaut. 1899 wurde der Palast nach den Plänen von Ágoston Kirstein in früheklektizistischen Stil umgestaltet, wodurch das Gebäude seine heutige Form erhielt. Damals wurden hier die Statuen von Sankt Petrus und Sankt Paulus, die Werke von Bildhauer György Kiss untergebracht.

Széchenyi Platz - Dreifaltigkeitsstatue

Auf dem heutigen, früher Hauptplatz (Főtér) genannten Széchenyi Platz steht die Dreifaltigkeitsstatue. Ihr erster Vorgänger wurde 1714 zur Erinnerung an die Opfer der im ganzen Land und in Pécs wütenden Pest und als Dank für die Überwindung der Seuche errichtet. Die Dreifaltigkeitsstatue von Pécs musste zweimal ersetzt werden. Das erste 1714 im Barockstil errichtete Denkmal war das Werk des Bildhauers Henrik Anrath aus Pécs. Zwischen 1739 und 1740 brach eine neue Seuche aus und forderte viele Opfer in der Stadt. Danach beschloss man, ein reicher verziertes Denkmal als der Vorgänger zu errichten, weil man sich davon erhoffte, dass die Heiligen der Statue die Stadt vom Unheil und von Seuchen hüten sollten. Um 1750 wurde das Werk von Bildhauer András Berchardt fertiggestellt. Diese Dreifaltigkeitsstatue schützte 150 Jahre lang die Stadt, aber die Zeit fügte der Statue schwere Schäden zu. Im Jahre 1908 musste die Stadt eine neue Dreifaltigkeitsstatue errichten lassen. Diese Statue stammt von Bildhauer György Kiss, der architektonische Plan wurde von Adolf Lang erstellt. 1900 erhielt György Kiss den Auftrag. Als einzige Bedingung wurde festgelegt, dass die Gestalt Mariens aus erstklassigem Carrara Marmor angefertigt werden musste. 1908 standen die finanziellen Mittel für die Umsetzung zur Verfügung. Mit der Auszahlung des Honorars von György Kiss ließ man sich später Jahre lang Zeit. Die Statuenkommission beurteilte das Werk am 7. Juli 1908 als gut gelungen und sie nahm die Statue mit der Bedingung ab, dass die Heiliger-Geist-Taube ersetzt werden musste. Ihrer Ansicht nach war die Taubenfigur der Statue nicht würdig. György Kiss kam dieser Forderung nach.

Auf der Spitze des Obeliskens ist die Heiliger-Geist-Taube in einem Bündel von Lichtstrahlen, in Gold gefasst mit ausgebreiteten Flügeln zu sehen. Unter ihr schweben Engel in den Wolken und am Fuß des Obeliskens sitzen die Gestalten des Vaters und des Sohnes. Unter ihnen stehen die bis ins Detail ausgearbeiteten Skulpturen der drei „Pestheiligen“ auf einem reich verzierten, gewölbten Gesims: der heilige Rochus, die heilige Rosalia und der heilige Sebastian. Der Sockel der Statue ist sechsseitig, an drei Seiten wurden Reliefs angebracht. Der barocke Schwung, der die früheren Skulpturen prägte, wurden in der Adaption von György Kiss abgeschwächt. Nur noch die Gestalt Mariens erinnert gewissermaßen an das barocke Vorbild, obwohl ihre Gestalt klein ist. Die Statue musste um 1970 und 1991 wegen des sich leicht verschmutzenden Materials restauriert werden. Heute ist die Dreifaltigkeitssäule von Pécs in ihrer alten Pracht zu bestaunen. Sie ist von Zeit zu Zeit von wunderschön angelegten, duftenden Blumenbeeten umgeben.

Hier beenden wir unseren, den Werken des Bildhauers György Kiss gewidmeten Spaziergang. Zum Schluss zitieren wir seine Antwort, die er auf die seine Person würdigenden Worte gab. Diese

unterstreichen die Bescheidenheit des Künstlers: „*Ich weiß nicht, ob ich etwas schaffen konnte, damit mich die Menschen in Erinnerung behalten. Einmal geraten ja alle in Vergessenheit.*“ Seine Werke sprechen für sich und erinnern täglich an ihren berühmten Erschaffer. Dieser Spaziergang ist ein Beweis dafür, dass man ihn nicht vergessen kann.

Significance of György Kiss, creator of the first public sculpture in Pécs

THEMED WALK

Distance: 1 km

Height difference: Tower Viewpoint – 133 stairs

Duration: 1 hour 30 minutes

Route: Dóm Square; Gosztonyi Square; inner place of the Cathedral – Crypt; and Tower Viewpoint; bottom of Dóm Square – Szepesy statue; Káptalan Street; Széchenyi Square.

Meeting point: Dóm Square

The history of public sculptures is much more exciting than one would think. We rarely think about the objects made of metal or stone that surround us. Apart from stroking the projecting parts until they glitter, and making selfies with the celebrities sitting on the bench we often still do not know who is portrayed, and what is the style, material – and what is the history and who is the creator of the specific object. The theme of this walking tour is the creator of the first public sculptures of Pécs, creator of iconic statues in Pécs: György Kiss, sculptor.

Southern side of the Cathedral

Let us start with the outer sculptures of the Cathedral, and the 12 apostles so characteristic of the building.

Diocesan Bishop Nándor Dulánszky assigned in 1877, preparing for the millennium celebrations, Austrian architect Friedrich von Schmidt to redesign the church so as to solve its static problems and to make it look like the Árpád Era Cathedral both in its mess, base plan and in its details. For this purpose, the church was rid of all its elements that did not reflect Romanesque style. The construction started in 1882 by the dismantling of the installations: the shrine and statues, and their removal from the church. The building was totally renewed, but – as opposed to popular belief – this did not mean breaking down the whole of the building and reconstructing it. The new church was opened and consecrated five years before the Millennium, on 22 June 1891. The building of the Cathedral regained its original Romanesque character and was given its present shape.

On the south side of the Cathedral the statues of the 12 apostles appear to our eyes. They were first placed on the gallery of the south side of the church on 21 September 1885. The stone figures of the 12 apostles were made, on the assignment of Ferenc Troll, chair of the Cathedral Construction Committee, by sculptor György Kiss, in line with a contract written in 16 paragraphs, signed on 10 September 1884.

The agreement specified all required parameters of the statues to be created: the Pécs diocese ordered 2.5 metre tall statues made of Sós-kút stone, matching in their style the dominant character of the cathedral under reconstruction. György Kiss preliminarily had to present plaster cast designs

in 1/3 size to the leaders of the construction, in addition to Friedrich von Schmidt Vienna imperial and royal chief architect also to his deputy, architect Ágoston Kirstein. Deadline for completion was 1 March 1886.

The order of the statues of the apostles, starting from the Bishop's Palace, is as follows: Philip (double cross), James junior (book and fuller), Judas Thaddaeus (axe), Simon (saw), James (walking stick), Peter (keys), Paul (sword), John (grail), Bartholomew (knife), Thomas (lance), András (oblique cross), Matthew (with coins falling out from a purse at his feet). The faces of the statues, unfortunately, were badly worn by time and so they were replaced in 1941. All that remained of the original statues are photos made of the contemporary plaster replicas, and photographs made of the ready works after they were installed on the Cathedral. What can now be seen on the top of Cathedral are the apostle statues by Antal Károly.

A few words about the sculptor:

György Kiss (Szászvár, 17 August 1852 – Budapest, 29 April 1919) was a Hungarian sculptor, a famous representative of Hungarian building and public sculpting.

György Kiss was a shepherd boy when he was discovered by canon Ferenc Troll who sent him to a wood carving workshop in Graz in 1869. In 1874 he was admitted to the Munich academy where his statue called *Good Samaritan* drew much attention. This statue is now kept in the Hungarian National Gallery.

He came from a poor family and when his elder brother, John was recruited to do his military service as a hussar, Gyuri, a 12-year old boy at the time, had to work for him in the farm. His main responsibility was to look after the cows, so he was often missing from school. József Ladányi headmaster was permissive to him as the boy was clever, and also modest and quiet; also, the habits of the time and the poverty of the parents made Ladányi forgiving. When he missed school, he was working in the farm of his parents. He rarely played with his mates, he spent his time carving, and his craft gained attention in the village. He was often so immersed in carving that he forgot to look after the livestock. It was mainly small statues of religious character: crucifixes, saints and angels that he carved.

In 1868 the small Gyuri boy was enthusiastic about preparing for the confirmation tour of bishop Dulánszky. He decorated the wall of their house with his own-carved crucifixes and put his other carvings in the windows. From the bishop's carriage, deputy canon Ferenc Troll caught sight of the house of the Kiss family and the decorative gate carved by the boy. When he saw the carvings of the boy, he summoned him and they had a talk. Family legend says that the canon paid a visit to the Kiss family's home, due to the extraordinary talent of the little Gyuri boy, and he offered to pay for the boy's tuition. This is important to mention as György Kiss is commonly known as a church sculptor, manifested by a large number of his religious works and church carvings. This religious attitude can be traced back to the family roots and the education by vicar Schmidt.

In March 1869 György Kiss travelled to Graz, with the support of canon Troll, to the carver Ferenc Keltz who soon gave serious works to his talented apprentice. During his stay in Graz not only did he develop much in his profession but also acquired German language that proved to be very useful in his further study tours. He studied for one year at the Munich academy where he was awarded first prize of the academy for his sculpture *Good Samaritan*, and the scholarship of which institution allowed the young and talented man to continue his studies. Very bright future was predicted for Kiss by the artists of the time. The plaster replica of the *Good Samaritan* was acquired by the government of Hungary in 1880, now it can be seen in the Museum of Fine Arts.

Returning home later, he made several sculptures in academic style and was given state and church assignments. His talent was also appreciated by the most celebrated sculptor of the turn of the century, György Zala, with whom he had friendly and "work fellow" relationship as well. He lived in Budapest for more than 40 years, in which period he created a number of public sculptures still displayed; actually, the first public sculpture was also made by György Kiss. He is responsible among other things for the statue of King Charles Robert in the Millennium Monument in Heroes Square. The Construction Committee of the Parliament assigned him to create several outdoor and indoor statues of the Parliament: the triple statue depicting the Stock Exchange and commerce and

the figures of the 4 page boys, each 3 metres high, standing on the grand stairway and holding the Hungarian crown and coronation insignia, the works portraying Peter and Sámuel Aba, and the allegoric statues called Faith and Charity. Several sculptures in the lounge of the House of Representatives are his works. Significant works by him from among the outdoor statues of the Parliament are the ones portraying Miklós Zrínyi, Ferdinand III, Miklós Jurisics and Tamás Erdődy. Unfortunately, all these works have become badly damaged by now, and so only the replica statues made of them decorate the Parliament. His diverse talent is proven by his pieces of art with literature or historical topic, the most significant of which are his statues portraying Mihály Vörösmarty, Lajos Kossuth, Miklós Zrínyi, György Szondy, also the busts of Dániel Berzsenyi, János Arany and Károly Kisfaludy, sculpted on the request of the Hungarian Academy of Sciences. These pieces can still be seen in front of the Great Hall of the academy. Besides his statues in the capital city, he made significant sculptures in Pécs as well.

Returning to the statues on the southern façade:

The beautiful statues, sized 2.30 x 1.15 metre, above the south gate is the artwork of György Kiss: it is called **The worship of Hungarian saints before Virgin Mary.**

In the middle there is Mary sitting as if on a throne on a high-back Romanesque armchair, with the little Jesus in her lap. Figures kneeling on the two sides of the throne are: on the right it is Imre, son of the first holy king of Hungary, with Bishop Saint Gellért and Saint Elizabeth behind him. On her right we can see the patron saint of Transylvania, László; the sainted daughter of king Béla IV, Margaret; and Bishop Saint Adalbert. This relief created by György Kiss was not in the Romanesque style of the 12th century, instead, he created a relief reflecting the artistic and historical skills of the sculptor, both as regards proportions, the location of the figures, their posts, contemporary dresses and arms, or the type of the faces. The respective figures show dignity, intimacy, tranquillity and solemnity. One does not even realise that it is only the throne and the decoration that is in Romanesque style. Faces and motions are not stiff, besides the respectful reverence faces and motions show the definite request: Blessed Virgin, Our Lady... do not forget about Hungary, our Sweet Home, do not forget poor Hungarians!

This request is manifested by the hopeful look at Virgin Mary by Saint László, a robust figure in chain mail and iron armour, leaning on his hatchet; by Saint Margaret's hand on her rosary, and the fingers of Saint Adalbert entwined for a begging. On the other side the praying hand of Saint Imre, the urging gesture of Bishop Saint Gellért, and the hands of Saint Elizabeth ready to spread the roses of good deeds – these all make us feel this intimate request. While Mary, breathtakingly beautiful, benign and noble, is brooding over the way the request can be fulfilled, little Jesus is sitting in his mother's lap with elegance, firmly holding the orb. His right hand reached out for a warm welcome indicates that the request will be fulfilled at last.

Gosztonyi Square – western side of the Cathedral

Western façade: in addition to the images of Saint Peter, Saint Stephen and Saint Mór – the second bishop of Pécs – jutting out from rectangular medallions, there are two angels and two other reliefs on the two corners of the front wall. On the left one sees the symbol of the church, the phoenix victoriously emerging from fierce battles, on the right the Pelican bird feeding her sons with her blood, the symbol of Jesus. Above them two lions watch, the symbols of the strength and power of the church. All pieces were created by György Kiss. Also, he formed, on the outer façade of the Cathedral, the statues of monsters running from the temple: a steer, a fox, a toad, a rhinoceros, a hippopotamus and a contorted human face.

Cathedral, interior:

Crypt: in the middle of the western wall, at the time of the Baroque reconstruction there was a door leading up to the sanctuary; this was eliminated during the 19th century reconstruction. Later the tomb of Bishop Nándor Dulánszky was placed here (1896), his bust was created by György Kiss. One should observe the frame glittering from American onyx stone and gold: a close look at it will tell how thoroughly and beautifully the carved ornaments of the church are worked out.

Nándor Dulánszky was the 75th governor of the Diocese. He was the bishop when the large-scale reconstruction of the Cathedral took place, employing famous artists of Hungary like Bertalan Székely, Károly Lotz and György Zala, among others. The bishop consecrated the Cathedral in 1891 in presence of the ruler, Franz Joseph I and the members of the episcopacy. It was also him who founded the famous choir of the Cathedral, the educational management organisation of the diocese and the Diocesan Chief School Inspectorate. He attained eternal rest in the Crypt of the Cathedral that he had reconstructed.

Tower lookout point:

Climbing the 133 stairs we will have a breathtaking view over many parts of the city, including among other things Havi-hegy where the crucifix in front of the chapel is the work of György Kiss. Three copies of the crucifix were made at that time; one was erected in his native village, the second one in the pilgrimage place of Máriagyúd, the third one in Pécs in front of the Havihegy chapel, facing south. Jesus conquering death is almost floating weightlessly on the crucifix, as if the had artist commemorated not crucifixion but ascension.

Another piece of art created by György Kiss is the statue of Genius on the main cupola of the National Theatre, also visible from the lookout point for those who have good eyes.

Dóm Square: statue of Ignác Szepesy

The statue of the former bishop of Pécs, Ignác Szepesy (1828-1838) is standing in front of the Cathedral of Pécs. It may be one of the most imposing pieces of art among all public sculptures in Pécs. It was the civic society of Pécs who initiated the sculpting of the figure of Szepesy in 1872, and then the statue made by sculptor György Kiss was inaugurated in 1893. The launchers of the project, a Pécs carpenter name Endre Gründler and his wife donated 300 Forints in 1872 for the erection of the statue of Szepesy. In 1885 the general assembly of the city made a decision for the launch of a public fundraising, donation, also, the place of the statue was designated in the stead of the former gate of the drawbridge of the inner fortress of Pécs, dismantled in 1819. The water ditch located here was eliminated by Szepesy, and he donated the area of today's pedestrian square, south and east of the bishop's garden, to the city.

Baron Ignác Szepesy, 71st bishop of Pécs, took the leading position of the diocese in 1828. In the beginning of his episcopal career he paid personal visits in the diocese, and he learnt Croatian so that he could communicate to his believers in their mother language. He was an enthusiastic supporter of the case of Hungarian language. With his priests he re-translated the Holy Bible, introduced birth and marriage register in Hungarian language, and he was the first one to speak in Hungarian language in the House of Lords of the Parliament. He also supported education. He established several village schools from his own resources, in the building of the former Paulian cloister he founded a faculty of philosophy and law, and this became the famous Lyceum of Law of Pécs. He had a new building erected for the library of Klimo and founded an episcopal pressing

house. He was a member of the Academy and carried out considerable activity in the field of literature.

The figure of Szepesy, standing on a tall granite pedestal, is stepping towards his believers from the stair of his pulpit, pushing the Bible in his hand to his chest. His clothing is a high priest dress with a shoulder collar and double split sleeve, fully buttoned in the front, with a long silken appendiculum buttoned. On the ribbon beneath the shoulder collar the insignia of the Order of Saint Stephen, and an episcopal cross on long golden chain are hanging. He has a slender figure, his face is oblong; both the figure and the face of the bishop are extremely lifelike. His stepping motion gives momentum to the figure of the high priest, giving an attractive sight from all sides: it is the image of a high priest who is ambitious and implements great deeds. Unlike the fashion of the times, György Kiss did not want the main figure to tell everything, he did not use the usual attributes. The reference to the main deed of the bishop, the foundation of the college of theology, is made in separate reliefs. There are two reliefs on the pedestal, commemorating a significant act of the heritage of the bishop of Pécs: the foundation of the college. The theme of the relief on the right is the presentation of the base plan of the building by the architect to the bishop. The figure in the middle is the young architect holding the base plan in his hand and handing it over to the bishop. Right to him is the architect designer, on the right there is a canon slightly leaning forward, watching curiously. In the background we can see the towers of the Cathedral by Pollack. In the relief of the left, the delegation of the city of Pécs gives the founder a certificate of appreciation. The figure of the canon behind the bishop reveals Ferenc Troll, the one who discovered and supported György Kiss. Anyway, apart from the bishop, the faces of the other actors are idealised faces, neither of them is identifiable.

Káptalan Street – Episcopal Treasury

The building of the Episcopal Treasury can be found at 6 Káptalan Street. The former palace of the canon was built in 1841, by the plans of Ferenc Windisch, in classicist style, and then it was renewed in 1899, following the plans of Ágoston Kirstein, in early Eclectic style; since then it has had its present form. This was when the statues of Saint Peter and Paul, works by sculptor György Kiss, were located beside the gate.

Széchenyi Square – Trinity Statue

In the former main square of Pécs, today's Széchenyi square we find the Trinity Statue, the first version of which was erected all over the country, including Pécs, in memory of the epidemic of plague devastating Hungary and Pécs, and its victims – and also as an act of giving thank for the disappearance of the black death. The Trinity Statue of Pécs has been replaced with new ones two times so far. The very first monument, in Baroque style, was made in 1714 by the sculptor of Pécs, Henrik Anrath. In 1739 and 1740 there was another epidemic taking many lives in Pécs, after which a decision was made to have a monument more ornamented than the previous one, hoping that the saints of the statue would protect the city from trouble and epidemics. At around 1750 the statue by András Berchardt, a sculptor also from Pécs, was erected. This Trinity statue was standing and protecting the city for 150 years, but unfortunately the statue was seriously worn and torn by time, so in 1908 it was time to have an even newer Trinity statue in Pécs. This is the one made by sculptor György Kiss, the architectural design was made by Adolf Lang. György Kiss was assigned in 1900, the only request being to make the figure of Mary from first class Carrara marble. By 1908 the necessary amount to cover the expenses was collected, and the transfer of the amount due to György Kiss was delayed for years, so that the money should bear interest. The statue committee was very much satisfied with the statue on 7 July 1908 and accepted the work, with the reservation that the dove of the Holy Spirit was not in line with the total of the statue and asked the sculptor György Kiss to replace it, which he then did in accordance with the decision.

On the top of the Trinity Statue reaching out to the sky, on the pinnacle of the obelisk, there is a gilded dove of the Holy Spirit in the middle of bright light, with his wings spread. Beneath him the obelisk angels are flying among the clouds, and at the bottom of the obelisk the Father and the Son are sitting. Underneath the figures of the Father and the Son, on a neatly decorated cornice, the elegantly sculpted figures of the three “plague saints” are standing: they are Saint Rókus, Saint Rosalie and Saint Sebastian. The pedestal of the statue has six sides, three of which are decorated with reliefs. The former statues of Baroque dynamism were tranquilised in the adaptation by György Kiss; it was only Mary who resembled to some extent her Baroque predecessor, although her figure was small. The statue was made of limestone, a material that easily gets dirty, so it had to be restored at around 1970 and 1990. Today we can see the Trinity Statue of Pécs in its original splendour, around which, whenever possible, beds of flowers smell.

Our walk presenting sculptor György Kiss is finished here, by a response that he gave after he was appraised and that proves how modest he was: *“I wonder if I have made something that will make people remember me. Everyone gets forgotten once.”*

His works speak for themselves, reminding us day after day of their famous creator. This walk is also a proof of the fact that he cannot be forgotten.